

**FUNDAMENTINIAI IR TAIKOMIEJI LIETUVIŲ IR KITŲ BALTŲ KALBŲ
VARDYNO BEI ETIMOLOGIJOS TYRIMAI, 2017–2021**

1. Programos vykdytojas. Lietuvių kalbos institutas (toliau – LKI).

Norminių etatų, skirtų programai – 6.

2. Programos tikslai:

2.1. Publikuoti dalį lingvistiškai sutvarkytų iš gyvosios lietuvių kalbos surinktų vietovardžių kaip lingvistinio ir kultūrinio paveldo dalį, įtraukti į lituanistikos ir baltistikos tyrimų kontekstą dar nepublikuotą autentišką iš gyvosios kalbos surinktą toponimiją; remiantis tradicinių ir modernių lingvistinių krypčių (kognityvistikos, lingvistinės kultūrologijos) metodais tirti jų darybą, kilmę, semantiką (motyvaciją), atskleisti būdinguosius bruožus, sistemos ypatumus, tarpusavio ryšius, atskirų klasių bei grupių panašumus ir skirtumus; tęsti pietvakarinio Lietuvos ploto ir pradėti kito – rytų Lietuvos – ploto „Žemės vardų“ anketose užrašytų vietovardžių darybos ir motyvacijos analizę, atskleisti tikrovės fragmento kategorizacijos kalboje savitumą, nustatyti įvardijimo (nominacijos) polinkius; išanalizuoti šiaurės panevėžiškių ploto vardyno kalbinius ypatumus; tyrimų rezultatus skleisti visuomenei prienamomis formomis.

2.2. Ištirti dalies prūsų asmenvardžių ir vietovardžių raidą, darybą, kilmę, analizės rezultatus paskleisti visuomenei.

2.3. Ištirti Kėdainių miesto gyventojų asmenvardžių raidą, darybą bei kilmę, tirti kitų istoriškai svarbių Lietuvos gyvenviečių istorinę antroponimiką, gautus tyrimų duomenimis skleisti mokslo ir popularioje erdvėje.

2.4. Remiantis nustatytais metodologiniais nuostatais pateikti dalies baltų kalbų žodžių (taip pat ir onimų) etimologijas.

3. Programos uždaviniai:

3.1. Įgyvendinat 2.1 papunktyje nurodytą tikslą bus vykdomi uždaviniai:

3.1.1. Parengti (parašyti tekstą ir suredaguoti) Lietuvos vietovardžių žodyno IV–VI tomus: identifikuoti, sunorminti pateikiamus vietovardžius, nustatyti jų lokalizaciją, ištirti darybą, kilmę, kai kuriais atvejais motyvaciją; paskirų lietuvių vietovardžių raidos, kilmės, motyvacijos tyrimų duomenis skelbti mokslo straipsniuose bei populiariuose leidiniuose.

3.1.2. Parengti dalį monografijos Lietuvių oronimų daryba: priesaginiai ir sudurtiniai kalnų vardai, šios klasės vietovardžių tyrimų rezultatus skelbti mokslo straipsniuose ir popularioje erdvėje.

3.1.3. Nustatyti dalies pietvakarinio Lietuvos ploto ir dalies rytų Lietuvos ploto įvairių klasių (poklasių) vietovardžių, užrašytų „Žemės vardų“ anketose, darybos būdus, pamatinius žodžius, darybos priemones, išaiškinti denotatų vardų parinkimo motyvaciją, bendruosius ir (ar) dalinius žemės dangos objektų įvardijimo dėsningumus, tyrimų rezultatus skelbti mokslo straipsniuose ir kitose sklaidos priemonėse.

3.1.4. Parengti monografiją Šiaurės panevėžiškių patarmės sandara ir vardynas, šios srities tyrimų duomenis skelbti mokslo straipsniuose ir popularioje spaudoje.

3.1.5. Vietovardžių semantikos kognityvistiniu požiūriu tyrimus skelbti mokslo straipsniuose.

3.2. Įgyvendinat 2.2 papunktyje nurodytą tikslą bus vykdomi uždaviniai:

3.2.1. Parengti dalį monografijos ir žodyno Baltiški Rytų Prūsijos gyvenamųjų vietų vardai.

3.2.2. Prūsų onimų raidos, darybos, kilmės duomenis skelbti mokslo straipsniuose, populiarinti visuomenėje.

3.3. Įgyvendinat 2.3 papunktyje nurodytą tikslą bus vykdomi uždaviniai:

3.3.1. Parengti monografiją XVII–XVIII a. kėdainiškių asmenvardžiai: pabaigti tirti XVII–XVIII a. kėdainiečių įvardijimo būdus ir išskirti pačius dažniausius; išaiškinti, kaip iš esmės XVII–XVIII a. administraciniuose šaltiniuose ir kt. buvo slavinami miestiečių asmenvardžiai ir išskirti dažniausius slavinimo modelius dar lyginant su XVIII a. Kėdainių bažnytinių metrikų knygomis; nustatyti apytikslį kėdainiečių pavardžių atsiradimo bei nusistovėjimo laiką;

išnagrinėti antroponimus darybos požiūriu; ištirti asmenvardžius kilmės aspektu; populiarinti tyrimų rezultatus.

3.3.2. Kėdainių ar kai kurių kitų istorinių Lietuvos miestų gyventojų asmenvardžių raidos, darybos, kilmės tyrimų duomenis skelbti mokslo straipsniuose.

3.3.4. Įgyvendinat 2.4 papunktyje nurodytą tikslą bus vykdomi uždaviniai:

3.3.4.1. Verifikuoti ir / arba nustatyti lietuvių ir kitų baltų (latvių, prūsų) kalbų žodžių (taip pat ir onimų) pirminės struktūros ir semantinės vertės etimologinius lizdus; identifikuoti lietuvių ir kitų baltų (latvių, prūsų) kalbų leksemų (taip pat ir onimų) galimą superstratą (resp. introdukcines lytis); įvardyti ir analizuoti prabaltų morfologijos ir morfonologijos ypatumus; identifikuoti ir tirti prabaltų izoglosas (išskyrus izosintagmas); išskirti ir analizuoti įvairaus laikotarpio izoleksas (taip pat ir onomastines), siekiant nustatyti baltų ir kitų ide. tautų integracinius veiksnius ir jų priežastis.

3.3.4.2. Šių tyrimų pagrindu parengti monografiją Ireguliarieji baltų kalbų fonomorfologiniai kitimai, skelbti mokslo straipsnius.

4. Metodologinis tyrimų pagrindimas:

Lietuvių kalbos institute sukaupti didžiausi tikrinių žodžių (vietovardžių, asmenvardžių, zoonimų) ištekliai, todėl viena iš svarbiausių programos misijų yra šiuos išteklius susisteminti, ištirti, ir tuos tyrimų duomenis publikuoti, padaryti pasiekiamus Lietuvos ir pasaulio mokslininkams baltistams, indoeuropeistams. Vienas iš didžiausių tokio pobūdžio šio laikmečio darbų – Lietuvos vietovardžių žodynas. Vykdam 2012–2016 metais ilgalaikę programą Fundamentiniai ir taikomieji lietuvių ir kitų baltų kalbų vardyno *tyrimai* parengtas ir išleistas II tomas, iki 2016 pabaigos bus parengtas III tomas. Tai daugiatomis fundamentinis veikalas, apimantis visų iš gyvosios kalbos surinktų lietuvių vietovardžių tyrimą: identifikavimą, norminimą, darybos, kilmės, motyvacijos tyrimą. Ši, ne tik lietuvių kalbotyrai, bet ir apskritai nematerialiai kultūrai reikšmingą darbą planuojama tęsti kaip vieną iš svarbiausių 2017–2021 m. programos veikalų, apie kurio reikalingumą dar prieš šimtą metų kalbėjo Kazimieras Būga, o prieš 20 m. pradėjo (parašė prospektą) įžymus lietuvių onomastas Aleksandras Vanagas ir kuris tik šiuo metu įgauna pagreitį. Lietuvių vardynas tiriamas seniai ir įvairiais aspektais (darybiškai, semantiškai, etimologiškai ir pan.), tačiau labai trūksta apibendrinamojo toponimikos darbo, kuris geriausiai atskleistų lituanistikos, baltistikos ir indoeuropeistikos tyrimams labai svarbių lietuvių vietovardžių kilmės, darybos, paplitimo, chronologijos bruožus, sistemos ypatumus, išryškintų atskirų klasių specifiką, tarpusavio ryšius, būtų pagrindmas deatalesniems, išsamesniems mažesnės apimties tyrimams.

Šis darbas objektyviai reikalauja daug laiko, nes vien gyvosios kalbos vietovardžių užrašyta apie 500 000. Kiekvieno tomo darbus galima suskirstyti į toponimų lingvistinį apdorojimą (norminimą, identifikavimą, įvertinimą autentiškumo požiūriu ir pan.) ir darybos, kilmės bei (kai reikia) motyvacijos tyrimą. Rašant žodyną daugiausiai remiamasi istoriniu lyginamuoju metodu, kurio būtinumą lietuvių vietovardžiams tirti pabrėžė dar K. Būga: aiškinantis kilmę pirmiausiai lyginama su lietuvių, po to – baltų, galiausiai – indoeuropiečių ar net kitų kalbų duomenimis. Šis tyrimo metodas tokio pobūdžio mokslo žodynuose aktualumo ir svarbos nepraras niekada. Be to, taikomas vidinės rekonstrukcijos metodas: rekonstruojamos senesnės lietuviškos toponimų formos ir lietuviški bendriniai žodžiai, galėję būti toponimų kilmės pamatu.

Pati Lietuvos vietovardžių žodyno rašymo, kilminių lizdų formavimo metodika turi išlikti nepakitusi nuo pirmo iki paskutinio jo tomo, nes to reikalauja sistemingumo principas. Žodyno pagrindinę dalį sudaro tam tikru būdu pateikti gyvosios kalbos vietovardžiai, įvardijamųjų objektų nuorodos, vietovardžių paplitimo (lokalizacijos) nuorodos ir vietovardžių kilmės aiškinimo tekstas. Žodyne vietovardžiai pateikiami kilminiais lizdais, t. y. į tą patį lizdą sudedami visi tos pačios kilmės (nors ir ne visai tapačios struktūros ar skirtingos darybos) vietų vardai. Lizde pagal abėcėlę pirmiausia rašomi pirminiai vietovardžiai, po jų – galūnių vediniai, po to – (pagal priesagų abėcėlę) priesagų vediniai, toliau pagal abėcėlę – sudurtiniai vietovardžiai ir galiausiai – sudėtiniai vietovardžiai. Aiškinant vietovardžių kilmę laikomasi tam tikrų lietuvių onomastikoje (toponimikoje) susiformavusių vietovardžių kilmės interpretavimo nuostatų. Remiantis jomis, vietos vardo kilme laikoma ne jo šaknies, kaip tam tikros abstrakčios

lekšemos, genetinė etimologija, o tik paties toponimo (toponiminės lekšemos) atsiradimo šaltinis. Nurodytoji pagrindinė lietuvių vietovardžių kilmės supratimo nuostata suponuoja etimologijų specifiką, kuria remiantis žodyne išskiriami du toponimų kilmės šaltiniai: bendriniai žodžiai (iš kurių vietovardžiai kildinami arba su jais siejami) ir tikriniai žodžiai. Nustatant iš bendrinio žodžio kilusio vietovardžio etimoną, atsižvelgiama į bendrinių žodžių ir toponimų santykių chronologiją bei vietovardžių darybos (struktūros) ypatumus, t. y. paisoma to, ar etimonas ir vietovardis (atmetus jo darybos formantą) struktūriškai sutampa. Ši nuostata suponuoja prielaidą, jog iš bendrinių žodžių kilusių vietovardžių etimonai gali būti ne tik neišvestiniai žodžiai, bet ir įvairūs bendrašakniai vediniai (dariniai) ar tam tikros morfologinės formos. Iš tikrinių žodžių kilusių vietovardžių kilmės aiškinimas yra paremtas toponimų funkcionavimo toponiminėje erdvėje specifika, jų tarpusavio chronologinių santykių hierarchijos principu. Remiantis tuo išskiriamos dvi etimonų grupės – asmenvardžiai ir kiti vietovardžiai.

Monografija Lietuvos oronimų daryba: priesaginiai ir sudurtiniai kalnų vardai būtų pirmas sistemingas ir išsamus darbas, kuriame numatoma išanalizuoti produktyviausių šios vietovardžių klasės darinių – sudurtinių oronimų (apie 8000 vnt.) – ir seniausiu atsiradimo būdu – sufiksacija – sudarytų kalnų vardų (apie 3000 vnt.) darybą. Šių toponimų darybinė analizė ne tik išaiškintų vietovardžių struktūrą, bet ir jų giminybę su kitais onimais arba apeliatyvais, išryškintų šios vietovardžių klasės specifiką, padėtų atskleisti dar nepastebėtus fonetikos, leksikos, morfologijos, žodžių darybos ir semantikos aspektus. Be to, monografija sudarys galimybę plėtoti tolesnius šios vietovardžių klasės tyrimus (pavyzdžiui, motyvacijos aspektu), palengvins Lietuvos vietovardžių žodyno rašymą. Lietuvos priesaginiai ir sudurtiniai kalnų vardai būtų tiriami remiantis struktūrine analize, taikant vidinės rekonstrukcijos metodą.

Iki šiol regioninės (lokalinės) toponimijos daryba ir motyvacija kompleksiskai nebuvo tirta. Vykdomų pietvakarinio Lietuvos ploto vieno administracinio vieneto (tarpukario Marijampolės apskrities) vietų vardų tyrinėjimų darybos, motyvacijos, semantikos aspektu pavyzdys parodė, kad vienos ar kitos toponimų kategorijos klasės (poklasio) analizė yra svarbi tiek praktiniu pažintiniu, tiek teoriniu požiūriu. Vietovardžių darybos ir motyvacijos analizė padeda atskleisti kalbos praktikos specifiką onomastinės nominacijos srityje bei leidžia susidaryti leksinės sistemos vaizdą. Tarpukario „Žemės vardų“ anketos, kaip šaltinis, semantikos tyrimams ypač tinkamos, nes jose yra išlikę užfiksuoti onomastinę situaciją paaiškinantys aprašai, vietovardžių pateikėjų komentarai, leidžiantys pažvelgti į toponiminę medžiagą per etninės srities atstovų patyrimo, vertinimo prizmę. Tai sustiprina atliekamų regioninių (lokalinių) tyrimų vertę, leidžia į vietų vardus pažvelgti tautos tapatybės kontekste kaip į žmonių pasaulėjautos, pasaulėvokos, kultūros, buities, kasdienės apsuptys, psichologinių būsenų, bendravimo reiškėjus ir kaip į mokslinę informacinę bazę.

Tiriamajai medžiagai bus taikomi toponimų darybinės analizės metodas, vietovardžių pateikėjų komentarų interpretacijos metodas, komponentinės analizės metodas, aprašomasis metodas su lyginamojo metodo elementais. Taip pat būtų naudojamos matematinės statistikos metodai. Tai procentinis gautųjų tyrimo duomenų įvertinimas ir statistinių ryšių nustatymas, išaiškinant darybos būdų, priemonių, motyvų santykį bei jų hierarchiją.

Pirmiausia tiriamoji medžiaga būtų vertinama darybinio aspektu laikantis A. Vanago hidronimų klasei tirti sudarytos struktūrinės-gramatinės klasifikacijos (žr. Vanagas A. Lietuvos TSR hidronimų daryba, Vilnius, 1970, p. 21–27). Pagal ją visi vietovardžiai būtų suskirstyti į pirminius ir antrinius. Pirmieji, susidarę be papildomų darybos priemonių, toliau būtų skiriami į daiktavardinius (iš bendrinių ir tikrinių žodžių) ir būdvardinius. Antrieji – į vedinius (būtų išskiriami trejopi – galūnių, priesagų ir priešdėlių – vediniai). Aiškios darybos vediniais būtų laikomi du svarbiausius sinchroninės žodžių darybos reikalavimus atitinkantys vediniai: semantinio ir formalaus pamatavimo buvimą (plg. Urbutis V. *Žodžių darybos teorija*. Vilnius: 1978, p. 71–73, 80–83). Be to, būtų išskiriami ir sandūros bei sudėjimo būdu susidarę antriniai vietų vardai.

Analizuojant medžiagą reikšminiu aspektu, būtų remiamasi ne tik savos onomastikos praktika, t. y. A. Vanago vandenių vardų semantine klasifikacija (dėl jos žr. Vanagas A. Lietuvių hidronimų semantika. Lietuvių kalbotyros klausimai, 21. Vilnius: 1981, p. 4–153), bet ir rusų kalbininkų (J. L. Berezovič, O. I. Blinovos, N. D. Golevo, N. V. Ovčiaro ir kt.)

teorinėmis nuostatomis bei analizės pavyzdžiais. Tiek pirmojo, tiek antrųjų pagrindinės nuostatos, atrodo, neprieštarauja vieningam metodologiniam pamatui. Taigi siekiant išaiškinti bendruosius ir dalinius žemės dangos objektų įvardijimo dėsningumus, numatomas jų skyrimas pagal nominacijos principus: pagal žemės dangos objektų ypatybes, pagal santykį su kitais objektais, pagal santykį su žmogumi. Toliau būtų skiriamos kitos hierarchinės pakopos – *semantiniai tipai* (pavyzdžiui, pagal žemės dangos objektų ypatybes pagal formą, pagal dydį, pagal žemės dangos kokybę, pagal augaliją, pagal spalvą ir t. t.) ir semantiniai modeliai (pavyzdžiui, apvalios formos objektai: trikampio formos objektai, pailgos, smailėjančios formos objektai, netiesios (kreivos, išlenktos ar pan.) formos objektai ir t. t.) (dar žr. Sviderskienė D. Dėl Marijampolės apskrities žemėvardžių semantinės motyvacijos (kvalifikavimo ir klasifikavimo problema). Tarptautinė mokslinė konferencija Onomastikos dabartis: inovacijos ir tradicijos. Vilnius, 2014 m. lapkričio 20–21 d.). Tokiu būdu (nominacijos principų skyrimo pagalba) būtų išryškintos kvaliatyvinių, lokatyvinių ir posesyvinių vietų vardų grupės ir jas sudarančių leksinių vienetų sisteminių santykių įvairovė.

Siekiant atskleisti vietų vardų formaliosios struktūros ir reikšmės motyvuotą ryšį, būtų paisoma kalbos vartotojų kalbinės sąmonės duomenų, užfiksuotų *Anketose* ir įvairiais laikotarpiais iš gyvosios kalbos užrašytų Vietovardžių kartotekoje, saugomoje LKI Vardyno fonduose. Kaip rodo darbo patirtis, kalbos vartotojų komentarai nėra absoliutus rodiklis. Vartotojai dažnai išgalvoja semantinį ryšį ir jį pritaiko pagrįsdami vietų vardų motyvacijos aiškinimus. Motyvaciją tinkamai reprezentuojančius vartosenos pavyzdžius pateikia kiti šaltiniai – tarminiai žodynai, „Lietuvių kalbos žodynas“ (antrasis elektroninis leidimas (2013)). Taigi jais taip pat būtų remiamasi.

Kaip matyti iš metodologinio aprašo, tiriant vietovardžių darybą ir motyvaciją, būtų siejami struktūralistinis ir kognityvinis požiūriai į kalbą ne tik kaip vienas kitą papildantys, bet ir padedantys išaiškinti detalesnį ir išsamesnį vietovardžių semantikos vaizdą.

Tai sudarytų pirmąjį tyrimo lygį. Minėtais tyrimo metodais gauti rezultatai ateityje turėtų būti analizuojami antrojo lygio gretinamuoju metodu. Tokiu būdu naujos toponiminės medžiagos tyrimų duomenys būtų ne tik apibendrinti, bet ir būtų išryškinti specifiniai jų ypatumai lyginant su detalai ištirtu kito ploto toponimija.

Kazimiero Garšvos monografijos Šiaurės panevėžiškių patarmės sandara ir vardynas aktualumas visų pirma sietinas su tuo, kad čia pateikiami nauji duomenys apie labiausiai pakitusią aukštaičių tarmę, jos vardyną, ryšius su latvių, žiemgalių, slavų ir kitomis kalbomis. Bus naudojami šie moksliniai metodai: arealinis (geolinvestinis), aprašomasis (deskriptyvinis), analitinis, distribucinis, gretinamasis, lyginamasis, statistinis, lyginamasis istorinis.

Nepaisant to, kad prūsų gyvenamųjų vietų vardai tirti gana nemažai, tačiau juos analizuojant nepakankamai aptarti kalbų kontaktų reiškiniai, kurie yra itin svarbūs nustatant prūsų vietovardžių kilmę ir raidos bruožus. Be to, vis randama naujų vardų, taip pat pavyksta rasti nemažai tos pačios gyvenamosios vietos vardo variantų, o tai padeda ne vienu atveju patikslinti ir jų kilmę. Nepaisant jau išleistų prūsiškų vietovardžių rinkinių, aišku, kad būtina parengti vientisą visus buvusios Rytų Prūsijos toponimus atspindintį sąvadą, nustatyti toponimų rašybos ypatumus bei jų pokyčius pagal laiką ir erdvę, nustatyti, kaip rašyba susijusi su realia prūsų kalbos fonetika, išsamiau atskleisti leksikos ir darybos ypatumus, koreguoti kilmės aiškinimus, tirti vietovardžių pagrindą sudarančių leksemų semantiką.

Interpretuojant naujai surinktus prūsų vardyno duomenis bus taikomi aprašomasis, lyginamasis ir rekonstrukcijos metodai, stengiamasi rekonstruoti anksčiau funkcionavusią prūsų antroponimų ir toponimų sistemą, paaiškinti kilmę.

Kėdainių miesto asmenvardžiai jau pradėti tirti. 2007 m. spalio 24–26 d. Lietuvių kalbos institute vykusioje konferencijoje Vardas kalboje, istorijoje ir savimonėje skaitytas pranešimas Škotų asmenvardžiai XVII–XVIII a. Kėdainių miesto aktų knygoje. Pranešime buvo trumpai aptartos škotų tautybės asmenų pavardžių formavimosi tendencijos, pastebėta, kad škotų antroponimai – tai specifinė Kėdainių lokalinės bendruomenės vardyno dalis. Vėlesnėje publikacijoje (A. Ragauskaitė. Tendencies in the Evolution of Hereditary Surnames of Townspeople in Lithuania from the Sixteenth to Eighteenth Centuries. – *Zunamen / Surnames* 3, 2008, 32–35) konstatuota, kad tolesni šio multikultūrinio miesto vardyno tyrimai yra svarbūs

ir tęstinai. Jau svarstyta ir lenkų kalbos įtaka, perteikiant kėdainiškių asmenvardžius XVII–XVIII a. miesto šaltiniuose. Paaiškėjo, kad šių tikrinių vardų sulenkinimo laipsnis bene labiausiai priklausė nuo juos užrašiusių asmenų, to meto raštvedybos taisyklių, kurių skirtingai laikėsi miesto raštinės raštininkai (Ragauskaitė A. Dėl lietuvių ir lenkų kalbų kontaktų XVII–XVIII a. Kėdainių miesto vardyne. – Tarptautinė mokslinė konferencija „Regioninė onomastika: ką sužinome iš vardyno“. 2011 m. lapkričio 10–11 d., Kaunas: Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas, 21–22; Рагаускайте А. О литовско-польских языковых контактах по данным фамилий жителей города Кедайнйя в XVII–XVIII веках. – Студії з ономастики та етимології. 2011–2012, Київ: Інститут української мови НАН України, 2012, 213–221).

Kaip matyti, Lietuvos miestiečių asmenvardžių tyrimai tebėra aktualūs, nes darbų, kuriuose būtų analizuojama šio luomo asmenų istorinė antroponimija, kol kas yra nedaug. Tolesni šios išskirtinės lietuvių istorinės antroponimikos srities tyrimai yra reikalingi ir dėl to, kad įvairių Lietuvos miestų (didelių ir mažų) istorinė antroponimija skiriasi darybos, kilmės ir kt. požiūriais. A. Ragauskaitė savo rengiamoje studijoje apie vieno iš didesnių to meto Lietuvos miestų – Kėdainių – istorinę antroponimiją, pavadintoje XVII–XVIII a. kėdainiškių asmenvardžiai, aiškiai įvardijo, kad miestiečių luomo asmenvardžiai yra savita istorinės antroponimikos sritis, reikalaujanti platesnių ateities tyrimų. Nedidelėje miesto teritorijoje gyveno daug žmonių, laisvų piliečių, turėjusių didesnę turtinę nuosavybę. Mieste šeiminiai ryšiai buvo silpnesni, daug sudėtingesni ekonominiai socialiniai santykiai: intensyviai vyko prekyba, plėtojami amatai, gyventojams teikiamos paskolos, todėl buvo svarbu asmenį išskirti iš kitų, jį identifikuoti. Socialiai ir ekonomiškai dominuojantys kėdainiškiečiai suvokė, kad pavardė yra vertybė, kurią būtina saugoti. Tokie tyrimai yra ypač svarbūs, nes šis miestas užėmė ypatingą ir išskirtinę padėtį Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. XVII a. Kėdainiai buvo svarbus reformatų lietuviškumo centras. Tai vienas iš nedaugelio privačių Lietuvos miestų, turėjęs saugotas ir puoselėtas daugiakultūrines tradicijas, priklausęs kunigaikščių Radvilų giminės Biržų–Dubingių šakos atstovams. Jie ypač daug nuveikė miesto savivaldos, ekonominio ir religinio gyvenimo labui. Tik nuo 1731 m. Kėdainius perėmė kunigaikščių Radvilų katalikiškoji Nesvyžiaus šaka. XVII a. Kėdainiai buvo svarbus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės evangelikų reformatų ir lietuviškos raštijos centras. Čia buvo šios konfesijos Bažnyčios LDK administracinio vieneto – Žemaičių distrikto centras, gyvendavo Žemaičių superintendantai, vykdavo bažnytiniai sinodai, buvo susitelkusios įvairios bažnytinės ir kultūrinės institucijos. A. Ragauskaitė planavo iki 2016 m. pabaigos parašyti apie 4 a. l. teksto, tačiau realiai iki 2016 m. pabaigos autorė planuoja parengti apie 7,75 a. l. mokslo studijos XVII–XVIII a. kėdainiškių asmenvardžiai. Studijos autorei besigilinant į pasirinktą temą, peržiūrint, analizuojant miesto rankraštinius šaltinius (net 24–ias 1623–1806 m. Kėdainių aktų knygas, 1604 m., 1624 m., 1666 m. Kėdainių inventorių ir kt.), surasta daugiau istorinės antroponiminės medžiagos, negu buvo tikėtasi, planuojant 2012–2016 m. studijos XVII–XVIII a. kėdainiškių asmenvardžiai darbus. 2015 m. buvo planuota parašyti mokslo studijos XVII–XVIII a. kėdainiškių asmenvardžiai dalis (0,5 aut. lanko), tačiau A. Ragauskaitė parengė kur kas daugiau daugiau teksto – net 1,75 aut. lanko teksto. Todėl naujoje 2017–2021 m. programoje studija bus išplėsta iki monografijos apimties (kasmet bus planuojamas naujas monografijos tekstas, už kurį bus nuosekliai atsiskaitoma kiekvienų metų pabaigoje) programos ekspertams. Studijos autorė nori moksliniu požiūriu sudaryti kuo išsamesnį XVII–XVIII a. kėdainiečių istorinio vardyno vaizdą, ir siekdama užpildyti XVII a. pirmosios pusės magistrato knygų ankstyvųjų įrašų spragą, surado, išanalizavo ir surinko kėdainiečių istorinės antroponimijos iš kitų papildomų istorijos šaltinių, kurie visai nebuvo numatyti, prieš pradėdant rengti šią studiją. Tai Kėdainių evangelikų reformatų bažnyčios 1640–1649 m. krikšto ir 1641–1649 m. santuokos metrikų ir kt. bažnytinių metrikų knygos, Kėdainių evangelikų reformatų bendruomenės XVII a. sesijų aktų rinkiniai ir kt. Todėl studija dėl minėtų objektyvių priežasčių – mokslinės precizikos (siekiama kuo išsamesnės ir pilnesnės kėdainiečių XVII–XVIII a. vardyno analizės), minėtos didelės istorijos šaltinių gausos ir apimties (štai studijos autorė išanalizavo 24-ias Kėdainių magistrato knygas, kurių apimtis yra tikrai didžiulė, pavyzdžiui, Kėdainių magistrato 1756–1758 m. knyga, kurią sudaro 627 lapai ir kt.) bus praplėsta iki monografijos apimties ir sudėties (iki 10,5 a. l.) 2017–2021 m. Taigi 2021 m. ketinama ši

moksliniu požiūriu sudėtingą (daugiakultūrinio miesto, kuriame gyveno net kelių skirtingų tautybių bendruomenės) istorinės antroponimikos darbą visiškai ir galutinai pabaigti.

Klasifikuojant ir vertinant monografijos XVII–XVIII a. kėdainiškųjų asmenvardžiai darbo tikslams ir svarbiausiems jų uždaviniams įgyvendinti reikalingus unikalios istorinės antroponimijos duomenis, surinktus iš originaliųjų XVII–XVIII a. Kėdainių miesto rankraščių, yra taikomi aprašomasis ir lyginamasis pagrindiniai metodai. Jų pasirinkimą nulėmė darbo pobūdis, nes surinkti istorinės antroponimijos duomenys išsamiai analizuojami, detalai aprašomi. Taip pat tiriant kėdainiškųjų istorinę antroponimiją taikomas ir statistinės analizės metodas, nes pateikiama tam tikrų statistikos duomenų: išskiriamos produktyviausios asmenvardžių priesagos, nustatomas lietuviškos ir nelietuviškos kilmės antroponimų santykis (proporcijos), aptariami svarbiausi kėdainiškųjų įvardijimo modeliai. Be kita ko, rekonstruojant dalį kėdainiečių asmenvardžių autentiškų formų, pritaikomas ir rekonstrukcijos metodas.

R. Kregždžio etimologinių tyrimų objektas – lietuvių ir kitų baltų (latvių, prūsų) kalbų struktūriniai elementai (žodžiai, afiksai, frazeologizmai), šių kalbos ženklų lyginamoji istorinė analizė (privalomai taikant ir vidinės rekonstrukcijos metodą) resp. dinamiškų ir invariatyvių (etiologijos aspektu) elementų identifikacija ir kodifikacija. Etimologiniai tyrimai yra integralūs daugelio kalbotyros sričių aspektu: morfologijos tyrėjai žodžių analizę sieja su pirminių struktūrinių elementų kodifikacija, semantikos – archisememų identifikacija. Leksemų etiologijos tyrimais remiasi ir prozodija besidomintys lingvistai. Be kalbotyros specialistų, žodžių kilmės mokslas svarbus ir kitų akademinė sričių atstovams: istorikams, kultūrologams, sociologams.

5. Tyrimų etapai ir jų charakteristika; detalus įgyvendinimo planas, kuriame numatomas skirtų lėšų preliminarus paskirstymas uždaviniams vykdyti:

2017 metais

5.1. Darbai 2.1 papunktyje nurodyto tikslo uždaviniams vykdyti:

5.1.1. Parengti (parašyti tekstą ir suredaguoti) Lietuvos vietovardžių žodyno IV–VI tomus: identifiikuoti, sunorminti pateikiamus vietovardžius, nustatyti jų lokalizaciją, iširti darybą, kilmę, kai kuriais atvejais motyvaciją; paskirų lietuvių vietovardžių raidos, kilmės, motyvacijos tyrimų duomenis skelbti mokslo straipsniuose bei populiariuose leidiniuose:

5.1.1.1. Lietuvos vietovardžių žodyno IV tomo rašymas. Vietovardžių identifikavimas, norminimas, darybos, kilmės nustatymas, kilminių lizdų formavimas ir teksto rašymas 5,5 a. l. L. Bilkis (4 a. l.), G. Blažienė (1 a. l.), D. Sviderskienė (0,5 a. l.).

5.1.1.2. Lietuvos vietovardžių žodyno IV tomo mokslinis redagavimas 5,5 a. l. (ats. redaktorius L. Bilkis, redaktorė A. Ragauskaitė).

5.1.1.3. Publikuoti arba priimti spausdinti 3 mokslo straipsniai: 2 Lietuvoje (D. Kačinė-Vrubliauskienė, K. Garšva), 1 užsienyje užsienio kalba (L. Bilkis). 2,4 norminiai etapai.

5.1.2. Nustatyti dalies pietvakarinio Lietuvos ploto ir dalies rytų Lietuvos ploto įvairių klasių (poklasių) vietovardžių, užrašytų „Žemės vardų“ anketose, darybos būdus, pamatinius žodžius, darybos priemones, išaiškinti denotatų vardų parinkimo motyvaciją, bendruosius ir (ar) dalinius žemės dangos objektų įvardijimo dėsningumus, tyrimų rezultatus skelbti mokslo straipsniuose ir kitose sklaidos priemonėse. Publikuotas arba priimtas spausdinti 1 mokslo straipsnis Lietuvoje (Dalia Sviderskienė). 0,3 norminio etapo.

5.1.3. Parengti monografiją Šiaurės panevėžiškių patarmės sandara ir vardynas, šios srities tyrimų duomenis skelbti mokslo straipsniuose ir populiarioje spaudoje. Monografijos Šiaurės panevėžiškių patarmės sandara ir vardynas rašymas 1 a. l. K. Garšva. 0,3 norminio etapo.

5.2. Programos 2.2 papunktyje nurodyto tikslo darbai uždaviniams vykdyti:

5.2.1. Prūsų onimų raidos, darybos, kilmės duomenis skelbti mokslo straipsniuose, populiarinti visuomenėje.

5.2.2. Publikuoti arba priimti spausdinti 2 mokslo straipsniai: 1 Lietuvoje, 1 užsienyje užsienio kalba (G. Blažienė). 0,7 norminio etapo.

5.3. Darbai 2.3 papunktyje nurodyto tikslo uždaviniams vykdyti:

5.3.1. Parengti monografiją XVII–XVIII a. kėdainiškųjų asmenvardžiai: pabaigti tirti XVII–XVIII a. kėdainiečių įvardijimo būdus ir išskirti pačius dažniausius; išaiškinti, kaip iš esmės

XVII–XVIII a. administraciniuose šaltiniuose ir kt. buvo slavinami miestiečių asmenvardžiai ir išskirti dažniausius slavinimo modelius dar lyginant su XVIII a. Kėdainių bažnytinių metrikų knygomis; nustatyti apytikslį kėdainiečių pavardžių atsiradimo bei nusistovėjimo laiką; išnagrinėti antroponimus darybos požiūriu; ištirti asmenvardžius kilmės aspektu; populiarinti tyrimų rezultatus. Istorinių asmenvardžių analizė ir monografijos XVII–XVIII a. kėdainiškių asmenvardžiai rašymas 1 a. l. A. Ragauskaitė. 0,3 norminio etato.

5.3.2. Kėdainių ar kai kurių kitų istorinių Lietuvos miestų gyventojų asmenvardžių raidos, darybos, kilmės tyrimų duomenis skelbti mokslo straipsniuose. Publikuoti arba priimti spausdinti 2 mokslo straipsniai: 1 Lietuvoje, 1 užsienyje užsienio kalba (A. Ragauskaitė). 0,7 norminio etato.

5.4. Darbai 2.4 papunktyje nurodyto tikslo uždaviniams vykdyti:

5.4.1. Verifikuoti ir / arba nustatyti lietuvių ir kitų baltų (latvių, prūsų) kalbų žodžių (taip pat ir onimų) pirminės struktūros ir semantinės vertės etimologinius lizdus; identifikuoti lietuvių ir kitų baltų (latvių, prūsų) kalbų leksemų (taip pat ir onimų) galimą superstratą (resp. introdukcines lytis); įvardyti ir analizuoti prabaltų morfologijos ir morfonologijos ypatumus; identifikuoti ir tirti prabaltų izoglosas (išskyrus izosintagmas); išskirti ir analizuoti įvairaus laikotarpio izoleksas (taip pat ir onomastines), siekiant nustatyti baltų ir kitų ide. tautų integracinius veiksnius ir jų priežastis. Šių tyrimų pagrindu parengti monografiją Ireguliarieji baltų kalbų fonomorfologiniai kitimai, skelbti mokslo straipsnius. Monografijos Ireguliarieji baltų kalbų fonomorfologiniai kitimai rašymas 2 a. l. R. Kregždys. Publikuoti arba priimti spausdinti 3 mokslo straipsniai užsienyje užsienio kalba (R. Kregždys). 1,3 norminio etato.

2018 metais

5.5. Darbai. 2.1 papunktyje nurodyto tikslo uždaviniams vykdyti:

5.5.1. Parengti (parašyti tekstą ir suredaguoti) Lietuvos vietovardžių žodyno IV–VI tomus: identifikuoti, sunorminti pateikiamus vietovardžius, nustatyti jų lokalizaciją, ištirti darybą, kilmę, kai kuriais atvejais motyvaciją; paskirų lietuvių vietovardžių raidos, kilmės, motyvacijos tyrimų duomenis skelbti mokslo straipsniuose bei populiariuose leidiniuose:

5.5.1.1. Lietuvos vietovardžių žodyno IV tomo rašymas. Vietovardžių identifikavimas, norminimas, darybos, kilmės nustatymas, kilminių lizdų formavimas ir teksto rašymas. 5,5 a. l. L. Bilkis (4 a. l.), G. Blažienė (1 a. l.), D. Sviderskienė (0,5 a. l.).

5.5.1.2. Lietuvos vietovardžių žodyno IV tomo mokslinis redagavimas 5,5 a. l. (ats. redaktorius L. Bilkis, redaktorė A. Ragauskaitė).

5.5.1.3. Publikuoti arba priimti spausdinti 2 mokslo straipsniai Lietuvoje (L. Bilkis, K. Garšva). 2,1 norminio etato.

5.5.2. Nustatyti dalies pietvakarinio Lietuvos ploto ir dalies rytų Lietuvos ploto įvairių klasių (poklasių) vietovardžių, užrašytų „Žemės vardų“ anketose, darybos būdus, pamatinius žodžius, darybos priemones, išaiškinti denotatų vardų parinkimo motyvaciją, bendruosius ir (ar) dalinius žemės dangos objektų įvardijimo dėsningumus, tyrimų rezultatus skelbti mokslo straipsniuose ir kitose sklaidos priemonėse. Publikuotas arba priimtas spausdinti 1 mokslo straipsnis Lietuvoje (Dalia Sviderskienė). 0,3 norminio etato.

5.5.3. Parengti monografiją Šiaurės panevėžiškių patarmės sandara ir vardynas, šios srities tyrimų duomenis skelbti mokslo straipsniuose ir populiarioje spaudoje. Monografijos Šiaurės panevėžiškių patarmės sandara ir vardynas rašymas 1 a. l. K. Garšva. Publikuotas arba priimtas spausdinti 1 mokslo straipsnis Lietuvoje (K. Garšva). 0,6 norminio etato.

5.6. Darbai 2.2 papunktyje nurodyto tikslo uždaviniams vykdyti:

5.6.1. Prūsų onimų raidos, darybos, kilmės duomenis skelbti mokslo straipsniuose, populiarinti visuomenėje.

5.6.2. Publikuoti arba priimti spausdinti 2 mokslo straipsniai: 1 Lietuvoje, 1 užsienyje užsienio kalba (G. Blažienė). 0,8 norminio etato.

5.7. Darbai 2.3 papunktyje nurodyto tikslo uždaviniams vykdyti:

5.7.1. Parengti monografiją XVII–XVIII a. kėdainiškių asmenvardžiai: pabaigti tirti XVII–XVIII a. kėdainiečių įvardijimo būdus ir išskirti pačius dažniausius; išaiškinti, kaip iš esmės XVII–XVIII a. administraciniuose šaltiniuose ir kt. buvo slavinami miestiečių asmenvardžiai ir išskirti dažniausius slavinimo modelius dar lyginant su XVIII a. Kėdainių bažnytinių metrikų

knygomis; nustatyti apytikslį kėdainiečių pavardžių atsiradimo bei nusistovėjimo laiką; išnagrinėti antroponimus darybos požiūriu; ištirti asmenvardžius kilmės aspektu; populiarinti tyrimų rezultatus. Istorinių asmenvardžių analizė ir monografijos XVII–XVIII a. kėdainiškių asmenvardžiai rašymas 0,75 a. l. A. Ragauskaitė. 0,3 norminio etato.

5.7.2. Kėdainių ar kai kurių kitų istorinių Lietuvos miestų gyventojų asmenvardžių raidos, darybos, kilmės tyrimų duomenis skelbti mokslo straipsniuose. Publikuoti arba priimti spausdinti 2 mokslo straipsniai: 1 Lietuvoje, 1 užsienyje lietuvių kalba (A. Ragauskaitė). 0,7 norminio etato.

5.8. Darbai 2.4 papunktyje nurodyto tikslo uždaviniams vykdyti:

5.8.1. Verifikuoti ir / arba nustatyti lietuvių ir kitų baltų (latvių, prūsų) kalbų žodžių (taip pat ir onimų) pirminės struktūros ir semantinės vertės etimologinius lizdus; identifikuoti lietuvių ir kitų baltų (latvių, prūsų) kalbų leksemų (taip pat ir onimų) galimą superstratą (resp. introdukcines lytis); įvardyti ir analizuoti prabaltų morfologijos ir morfonologijos ypatumus; identifikuoti ir tirti prabaltų izoglosas (išskyrus izosintagmas); išskirti ir analizuoti įvairaus laikotarpio izoleksas (taip pat ir onomastines), siekiant nustatyti baltų ir kitų ide. tautų integracinius veiksnius ir jų priežastis.

5.8.2. Šių tyrimų pagrindu parengti monografiją Ireguliarieji baltų kalbų fonomorfologiniai kitimai, skelbti mokslo straipsnius:

5.8.2.1. Monografijos Ireguliarieji baltų kalbų fonomorfologiniai kitimai rašymas 2 a. l. R. Kregždys.

5.8.2.2. Publikuoti arba priimti spausdinti 3 mokslo straipsniai, iš jų 1 užsienyje užsienio kalba (R. Kregždys). 1,2 norminio etato.

2019 metais

5.9. Darbai 2.1 papunktyje nurodyto tikslo uždaviniams vykdyti:

5.9.1. Parengti (parašyti tekstą ir suredaguoti) Lietuvos vietovardžių žodyno IV–VI tomus: identifikuoti, sunorminti pateikiamus vietovardžius, nustatyti jų lokalizaciją, ištirti darybą, kilmę, kai kuriais atvejais motyvaciją; paskirų lietuvių vietovardžių raidos, kilmės, motyvacijos tyrimų duomenis skelbti mokslo straipsniuose bei populiariuose leidiniuose:

5.9.1.1. Lietuvos vietovardžių žodyno V tomo rašymas. Vietovardžių identifikavimas, norminimas, darybos, kilmės nustatymas, kilminių lizdų formavimas ir teksto rašymas 7,5 a. l. L. Bilkis (3,5 a. l.), G. Blažienė (1 a. l.), D. Kačinė-Šturbliauskienė (1 a. l.), A. Ragauskaitė (0,5 a. l.), D. Sviderskienė (1 a. l.), D. Tamulaitienė (0,5 a. l.).

5.9.1.2. Lietuvos vietovardžių žodyno V tomo mokslinis redagavimas 5 a. l. (ats. redaktorius L. Bilkis, redaktorė A. Ragauskaitė).

5.9.1.3. Publikuoti arba priimti spausdinti 2 mokslo straipsniai: 1 užsienyje užsienio kalba (D. Kačinė-Šturbliauskienė), 1 Lietuvoje (L. Bilkis). 2,1 norminio etato.

5.9.2. Parengti dalį monografijos Lietuvių oronimų daryba: priesaginiai ir sudurtiniai kalnų vardai, šios klasės vietovardžių tyrimų rezultatus skelbti mokslo straipsniuose ir populiarioje erdvėje. Monografijos Lietuvių oronimų daryba: priesaginiai ir sudurtiniai kalnų vardai rašymas 1,5 a. l. D. Kačinė-Šturbliauskienė. 0,3 norminio etato.

5.9.3. Nustatyti dalies rytų Lietuvos ploto „Žemės vardų“ anketose užrašytų vietovardžių darybos būdus, pamatinius žodžius, darybos priemones, išaiškinti denotatų vardų parinkimo motyvaciją, bendruosius ir (ar) dalinius žemės dangos objektų įvardijimo dėsningumus, tyrimų rezultatus skelbti mokslo straipsniuose ir kitose sklaidos priemonėse. Publikuotas arba priimtas spausdinti 1 mokslo straipsnis Lietuvoje (Dalia Sviderskienė). 0,2 norminio etato.

5.9.4. Parengti monografiją Šiaurės panevėžiškių patarmės sandara ir vardynas, šios srities tyrimų duomenis skelbti mokslo straipsniuose ir populiarioje spaudoje:

5.9.4.1. Monografijos Šiaurės panevėžiškių patarmės sandara ir vardynas rašymas 2 a. l. K. Garšva.

5.9.4.2. Publikuotas arba priimtas spausdinti 1 mokslo straipsnis Lietuvoje (K. Garšva). 0,8 norminio etato.

5.10. Darbai 2.2 papunktyje nurodyto tikslo uždaviniams vykdyti:

5.10.1. Parengti dalį monografijos ir žodyno Baltiški Rytų Prūsijos gyvenamųjų vietų vardai. Monografijos ir žodyno Baltiški Rytų Prūsijos gyvenamųjų vietų vardai rengimas. 2 a. l. G.

Blažienė. 0,5 norminio etato.

5.10.2. Prūsų onimų raidos, darybos, kilmės duomenis skelbti mokslo straipsniuose, populiarinti visuomenėje. Publikuotas arba priimtas spausdinti 1 mokslo straipsnis užsienyje užsienio kalba (G. Blažienė). 0,3 norminio etato.

5.11. Darbai 2.3 papunktyje nurodyto tikslo uždaviniams vykdyti:

5.11.1. Parengti monografiją XVII–XVIII a. kėdainiškių asmenvardžiai: pabaigti tirti XVII–XVIII a. kėdainiečių įvardijimo būdus ir išskirti pačius dažniausius; išaiškinti, kaip iš esmės XVII–XVIII a. administraciniuose šaltiniuose ir kt. buvo slavinami miestiečių asmenvardžiai ir išskirti dažniausius slavinimo modelius dar lyginant su XVIII a. Kėdainių bažnytinių metrikų knygomis; nustatyti apytikslį kėdainiečių pavardžių atsiradimo bei nusistovėjimo laiką; išnagrinėti antroponimus darybos požiūriu; ištirti asmenvardžius kilmės aspektu; populiarinti tyrimų rezultatus. Istorinių asmenvardžių analizė ir monografijos XVII–XVIII a. kėdainiškių asmenvardžiai rašymas 0,5 a. l. A. Ragauskaitė. 0,2 norminio etato.

5.11.2. Kėdainių ar kai kurių kitų istorinių Lietuvos miestų gyventojų asmenvardžių raidos, darybos, kilmės tyrimų duomenis skelbti mokslo straipsniuose. Publikuoti arba priimti spausdinti 2 mokslo straipsniai Lietuvoje (A. Ragauskaitė). 0,6 norminio etato.

5.12. Darbai 2.4 papunktyje nurodyto tikslo uždaviniams vykdyti:

5.12.1. Verifikuoti ir / arba nustatyti lietuvių ir kitų baltų (latvių, prūsų) kalbų žodžių (taip pat ir onimų) pirminės struktūros ir semantinės vertės etimologinius lizdus; identifikuoti lietuvių ir kitų baltų (latvių, prūsų) kalbų leksemų (taip pat ir onimų) galimą superstratą (resp. introdukcines lytis); įvardyti ir analizuoti prabaltų morfologijos ir morfonologijos ypatumus; identifikuoti ir tirti prabaltų izoglosas (išskyrus izosintagmas); išskirti ir analizuoti įvairaus laikotarpio izoleksas (taip pat ir onomastines), siekiant nustatyti baltų ir kitų ide. tautų integracinius veiksnius ir jų priežastis.

5.12.2. Šių tyrimų pagrindu parengti monografiją Ireguliarieji baltų kalbų fonomorfologiniai kitimai, skelbti mokslo straipsnius. Monografijos Ireguliarieji baltų kalbų fonomorfologiniai kitimai rašymas 2,5 a. l. R. Kregždys. Publikuoti arba priimti spausdinti 2 mokslo straipsniai Lietuvoje (R. Kregždys). 1 norminis etatas.

2020 metais

5.13. darbai 2.1 papunktyje nurodyto tikslo uždaviniams vykdyti:

5.13.1. Parengti (parašyti tekstą ir suredaguoti) Lietuvos vietovardžių žodyno IV–VI tomus: identifikuoti, sunorminti pateikiamus vietovardžius, nustatyti jų lokalizaciją, ištirti darybą, kilmę, kai kuriais atvejais motyvaciją; paskirų lietuvių vietovardžių raidos, kilmės, motyvacijos tyrimų duomenis skelbti mokslo straipsniuose bei populiariuose leidiniuose:

5.13.1.1. Lietuvos vietovardžių žodyno V–VI tomo rašymas. Vietovardžių identifikavimas, norminimas, darybos, kilmės nustatymas, kilminių lizdų formavimas ir teksto rašymas 7 a. l. L. Bilkis (3,5 a. l.), G. Blažienė (1 a. l.), D. Kačinėitė-Vrubliauskienė (1 a. l.), D. Sviderskienė (1 a. l.), D. Tamulaitienė (0,5 a. l.).

5.13.1.2. Lietuvos vietovardžių žodyno V tomo mokslinis redagavimas 9,5 a. l. (ats. redaktorius L. Bilkis, redaktorė A. Ragauskaitė).

5.13.1.3. Publikuoti arba priimti spausdinti 3 mokslo straipsniai: 1 užsienyje užsienio kalba (D. Kačinėitė-Vrubliauskienė), 2 Lietuvoje (L. Bilkis, D. Tamulaitienė). 2,2 norminio etato.

5.13.2. Parengti dalį monografijos Lietuvių oronimų daryba: priesaginiai ir sudurtiniai kalnų vardai, šios klasės vietovardžių tyrimų rezultatus skelbti mokslo straipsniuose ir populiarioje erdvėje. Monografijos Lietuvių oronimų daryba: priesaginiai ir sudurtiniai kalnų vardai rašymas 1,5 a. l. D. Kačinėitė-Vrubliauskienė. 0,3 norminio etato.

5.13.3. Nustatyti dalies rytų Lietuvos ploto „Žemės vardų“ anketose užrašytų vietovardžių darybos būdus, pamatinius žodžius, darybos priemones, išaiškinti denotatų vardų parinkimo motyvaciją, bendruosius ir (ar) dalinius žemės dangos objektų įvardijimo dėsniumus, tyrimų rezultatus skelbti mokslo straipsniuose ir kitose sklaidos priemonėse. Publikuotas arba priimtas spausdinti 1 mokslo straipsnis Lietuvoje (D. Sviderskienė). 0,2 norminio etato.

5.13.4. Parengti monografiją Šiaurės panevėžiškių patarmės sandara ir vardynas, šios srities tyrimų duomenis skelbti mokslo straipsniuose ir populiarioje spaudoje:

5.13.4.1. Monografijos Šiaurės panevėžiškių patarmės sandara ir vardynas rašymas 2 a. l. K.

Garšva.

5.13.4.2. Publikuotas arba priimtas spausdinti 1 mokslo straipsnis Lietuvoje (K. Garšva). 0,8 norminio etato.

5.14. Darbai 2.2 papunktyje nurodyto tikslo uždaviniams vykdyti:

5.14.1. Parengti dalį monografijos ir žodyno *Baltiški Rytų Prūsijos gyvenamųjų vietų vardai*. Monografijos ir žodyno *Baltiški Rytų Prūsijos gyvenamųjų vietų vardai* rengimas. 2 a. I. G. Blažienė. 0,5 norminio etato.

5.14.2. Prūsų onimų raidos, darybos, kilmės duomenis skelbti mokslo straipsniuose, populiarinti visuomenėje. Publikuotas arba priimtas spausdinti 1 mokslo straipsnis užsienyje užsienio kalba (G. Blažienė). 0,3 norminio etato.

5.15. Darbai 2.3 papunktyje nurodyto tikslo uždaviniams vykdyti:

5.15.1. Parengti monografiją *XVII–XVIII a. kėdainiškių asmenvardžiai*: pabaigti tirti XVII–XVIII a. kėdainiečių įvardijimo būdus ir išskirti pačius dažniausius; išaiškinti, kaip iš esmės XVII–XVIII a. administraciniuose šaltiniuose ir kt. buvo slavinami miestiečių asmenvardžiai ir išskirti dažniausius slavinimo modelius dar lyginant su XVIII a. Kėdainių bažnytinių metrikų knygomis; nustatyti apytikslį kėdainiečių pavardžių atsiradimo bei nusistovėjimo laiką; išnagrinėti antroponimus darybos požiūriu; ištirti asmenvardžius kilmės aspektu; populiarinti tyrimų rezultatus. Istorinių asmenvardžių analizė ir monografijos *XVII–XVIII a. kėdainiškių asmenvardžiai* rašymas 0,5 a. I. A. Ragauskaitė. 0,2 norminio etato.

5.15.2. Kėdainių ar kai kurių kitų istorinių Lietuvos miestų gyventojų asmenvardžių raidos, darybos, kilmės tyrimų duomenis skelbti mokslo straipsniuose. Publikuoti arba priimti spausdinti 2 mokslo straipsniai Lietuvoje (A. Ragauskaitė). 0,6 norminio etato.

5.16. Darbai 2.4 papunktyje nurodyto tikslo uždaviniams vykdyti:

5.16.1. Verifikuoti ir / arba nustatyti lietuvių ir kitų baltų (latvių, prūsų) kalbų žodžių (taip pat ir onimų) pirminės struktūros ir semantinės vertės etimologinius lizdus; identifikuoti lietuvių ir kitų baltų (latvių, prūsų) kalbų leksemų (taip pat ir onimų) galimą superstratą (resp. introdukcines lytis); įvardyti ir analizuoti prabaltų morfologijos ir morfonologijos ypatumus; identifikuoti ir tirti prabaltų izoglosas (išskyrus izosintagmas); išskirti ir analizuoti įvairaus laikotarpio izoleksas (taip pat ir onomastines), siekiant nustatyti baltų ir kitų ide. tautų integracinius veiksnius ir jų priežastis.

5.16.2. Šių tyrimų pagrindu parengti monografiją *Ireguliarieji baltų kalbų fonomorfologiniai kitimai*, skelbti mokslo straipsnius. Monografijos *Ireguliarieji baltų kalbų fonomorfologiniai kitimai* rašymas 2 a. I. R. Kregždys. Publikuoti arba priimti spausdinti 2 mokslo straipsniai Lietuvoje (R. Kregždys). 0,9 norminio etato.

2021 metais

5.17. Darbai 2.1 papunktyje nurodyto tikslo uždaviniams vykdyti:

5.17.1. Parengti (parašyti tekstą ir suredaguoti) Lietuvos vietovardžių žodyno IV–VI tomus: identifikuoti, sunorminti pateikiamus vietovardžius, nustatyti jų lokalizaciją, ištirti darybą, kilmę, kai kuriais atvejais motyvaciją; paskirų lietuvių vietovardžių raidos, kilmės, motyvacijos tyrimų duomenis skelbti mokslo straipsniuose bei populiariuose leidiniuose:

5.17.1.1. Lietuvos vietovardžių žodyno VI tomo rašymas. Vietovardžių identifikavimas, norminimas, darybos, kilmės nustatymas, kilminių lizdų formavimas ir teksto rašymas 7,5 a. I. L. Bilkis (3,5 a. I.), G. Blažienė (1 a. I.), D. Kačinėitė-Vrubliauskienė (1 a. I.), A. Ragauskaitė (0,5 a. I.), D. Sviderskienė (1 a. I.), D. Tamulaitienė (0,5 a. I.).

5.17.1.2. Lietuvos vietovardžių žodyno V tomo mokslinis redagavimas 7,5 a. I. (ats. redaktorius L. Bilkis, redaktorė A. Ragauskaitė).

5.17.1.3. Publikuoti arba priimti spausdinti 3 mokslo straipsniai: 1 užsienyje užsienio kalba (D. Kačinėitė-Vrubliauskienė), 2 Lietuvoje (L. Bilkis, D. Tamulaitienė). 2,2 norminio etato.

5.17.2. Parengti dalį monografijos *Lietuvių oronimų daryba*: priesaginiai ir sudurtiniai kalnų vardai, šios klasės vietovardžių tyrimų rezultatus skelbti mokslo straipsniuose ir populiarioje erdvėje. Monografijos *Lietuvių oronimų daryba*: priesaginiai ir sudurtiniai kalnų vardai rašymas 2 a. I. D. Kačinėitė-Vrubliauskienė. 0,4 norminio etato.

5.17.3. Nustatyti dalies rytų Lietuvos ploto „Žemės vardų“ anketose užrašytų vietovardžių darybos būdus, pamatinius žodžius, darybos priemones, išaiškinti denotatų vardų parinkimo

motyvaciją, bendruosius ir (ar) dalinius žemės dangos objektų įvardijimo dėsningumus, tyrimų rezultatus skelbti mokslo straipsniuose ir kitose sklaidos priemonėse. Publikuotas arba priimtas spausdinti 1 mokslo straipsnis Lietuvoje (Dalia Sviderskienė). 0,2 norminio etato.

5.17.4. Parengti monografiją Šiaurės panevėžiškių patarmės sandara ir vardynas, šios srities tyrimų duomenis skelbti mokslo straipsniuose ir populiarioje spaudoje:

5.17.4.1. Monografijos Šiaurės panevėžiškių patarmės sandara ir vardynas rašymas 2 a. l. K. Garšva.

5.17.2. Publikuotas arba priimtas spausdinti 1 mokslo straipsnis Lietuvoje (K. Garšva). 0,7 norminio etato.

5.18. Darbai 2.2 papunktyje nurodyto tikslo uždaviniams vykdyti:

5.18.1. Parengti dalį monografijos ir žodyno Baltiški Rytų Prūsijos gyvenamųjų vietų vardai. Monografijos ir žodyno Baltiški Rytų Prūsijos gyvenamųjų vietų vardai rengimas. 2 a. l. G. Blažienė. 0,5 norminio etato.

5.18.2. Prūsų onimų raidos, darybos, kilmės duomenis skelbti mokslo straipsniuose, populiarinti visuomenėje. Publikuotas arba priimtas spausdinti 1 mokslo straipsnis užsienyje užsienio kalba (G. Blažienė). 0,3 norminio etato.

5.19. Darbai 2.3 papunktyje nurodyto tikslo uždaviniams vykdyti:

5.19.1. Parengti monografiją XVII–XVIII a. kėdainiškių asmenvardžiai: pabaigti tirti XVII–XVIII a. kėdainiečių įvardijimo būdus ir išskirti pačius dažniausius; išaiškinti, kaip iš esmės XVII–XVIII a. administraciniuose šaltiniuose ir kt. buvo slavinami miestiečių asmenvardžiai ir išskirti dažniausius slavinimo modelius dar lyginant su XVIII a. Kėdainių bažnytinių metrikų knygomis; nustatyti apytikslį kėdainiečių pavardžių atsiradimo bei nusistovėjimo laiką; išnagrinėti antroponimus darybos požiūriu; ištirti asmenvardžius kilmės aspektu; populiarinti tyrimų rezultatus. Istorinių asmenvardžių analizė ir monografijos XVII–XVIII a. kėdainiškių asmenvardžiai rašymas 0,5 a. l. A. Ragauskaitė. 0,2 norminio etato.

5.19.2. Kėdainių ar kai kurių kitų istorinių Lietuvos miestų gyventojų asmenvardžių raidos, darybos, kilmės tyrimų duomenis skelbti mokslo straipsniuose. Publikuoti arba priimti spausdinti 2 mokslo straipsniai Lietuvoje (A. Ragauskaitė). 0,6 norminio etato.

5.20. Darbai 2.4 papunktyje nurodyto tikslo uždaviniams vykdyti:

5.20.1. Verifikuoti ir / arba nustatyti lietuvių ir kitų baltų (latvių, prūsų) kalbų žodžių (taip pat ir onimų) pirminės struktūros ir semantinės vertės etimologinius lizdus; identifikuoti lietuvių ir kitų baltų (latvių, prūsų) kalbų leksemų (taip pat ir onimų) galimą superstratą (resp. introdukcines lytis); įvardyti ir analizuoti prabaltų morfologijos ir morfonologijos ypatumus; identifikuoti ir tirti prabaltų izoglosas (išskyrus izosintagmas); išskirti ir analizuoti įvairaus laikotarpio izoleksas (taip pat ir onomastines), siekiant nustatyti baltų ir kitų ide. tautų integracinius veiksnius ir jų priežastis.

5.20.2. Šių tyrimų pagrindu parengti monografiją Ireguliarieji baltų kalbų fonomorfologiniai kitimai, skelbti mokslo straipsnius. Monografijos Ireguliarieji baltų kalbų fonomorfologiniai kitimai rašymas 1,5 a. l. R. Kregždys. Publikuoti arba priimti spausdinti 3 mokslo straipsniai Lietuvoje (R. Kregždys). 0,9 norminio etato.

6. Numatomi rezultatai:

Parengta:

Lietuvos vietovardžių žodynas, t. IV (2018 m., 11 a. l.).

Lietuvos vietovardžių žodynas, t. V (2020 m., 11 a. l.).

Lietuvos vietovardžių žodynas, t. VI (2021 m., 11 a. l.).

Monografija Šiaurės panevėžiškių patarmės sandara ir vardynas, 8 a. l. (2021 m., K. Garšva).

Monografija XVII–XVIII a. kėdainiškių asmenvardžiai (2021 m., 10,5 a. l., A. Ragauskaitė).

Monografija Ireguliarieji baltų kalbų fonomorfologiniai kitimai (2021 m., 10 a. l., R. Kregždys).

Dalis monografijos Lietuvių oronimų daryba: priesaginiai ir sudurtiniai kalnų vardai (2021 m., 5 a. l., D. Kačnaitė-Vrubliauskienė).

Dalis monografijos ir žodyno Baltiški Rytų Prūsijos gyvenamųjų vietų vardai (2021 m., 6 a. l., G. Blažienė).

Publikuotas (arba priimtas spausdinti) 51 mokslo straipsnis: 35 Lietuvoje, 14 užsienyje užsienio kalba, 1 užsienyje lietuvių kalba (visi programos vykdytojai).

7. Rezultatų sklaidos priemonės:

Tyrimų rezultatai bus skelbiami mokslo straipsniuose: planuojama publikuoti 51, iš jų 14 užsienyje užsienio kalbomis, 1 užsienyje lietuvių kalba. Straipsnių autoriai bus visi programos dalyviai.

Numatoma, ieškant ir projektinio finansavimo, 2019 metais surengti tarptautinę Aleksandro Vanago konferenciją onomastikos tematika (koordinatore D. Kačinė-Vrubliauskienė), kurioje būtų pristatoma ir programos darbų problematika bei rezultatai. Visi programos vykdytojai dalyvaus tarptautinėse mokslinėse konferencijose ir seminaruose Lietuvoje ir užsienyje (konkrečių datų šiuo metu numatyti neįmanoma).

2021 metais numatoma surengti mokslinį seminarą programos rezultatams pristatyti (koordinatore D. Sviderskienė).

Didesni leidiniai (žodynai, monografijos) bus pristatomi knygų mugėse (metų numatyti neįmanoma, nes nežinoma, kada bus gautas finansavimas leidybai).

Išleidus knygą ji iš karto autorių bus anonsuojama Lietuvių kalbos instituto tinklapyje http://www.lki.lt/LKI_LT/.

Tyrimų rezultatai bus populiarinami kalbos ir kultūros leidiniuose.

2017 metais

Publikacija Gimtojoje kalboje apie vietovardžių kirčiavimą (K. Garšva).

Publikacija leidinyje Rytų Lietuva apie šio krašto vardyną (K. Garšva).

2018 metais

Populiari publikacija apie XVII–XVIII a. Kėdainių gyventojų asmenvardžius kalbos ir kultūros leidinyje Gimtasai kraštas (A. Ragauskaitė).

Populiarus straipsnis Marijampolės r. periodinėje spaudoje apie šio krašto toponimijos tyrimus (D. Sviderskienė).

2019 metais

Populiari publikacija Gimtojoje kalboje apie vietovardžių norminimo tarpukario Lietuvoje ypatumus (L. Bilkis).

2017–2021 metais Numatomos publikacijos kultūros, istorijos leidiniuose Gimtasis kraštas, Voruta, tinklapyje alkas.lt (K. Garšva, L. Bilkis, D. Tamulaitienė). Numatoma rajonų savivaldybių tinklapiuose ar periodiniuose leidiniuose paaiškinti aukščiausių Lietuvos kalnų pavadinimų kilmę (D. Kačinė-Vrubliauskienė). Prūsistikos tyrimai per visą laikotarpį bus pristatomi tinklapyje prusija.lki.lt.

8. Preliminarus programos lėšų paskirstymas (tūkst. eurų)

Eil. Nr.	Išlaidų pavadinimas	2017 metais	2018 metais	2019 metais	2020 metais	2021 metais	Visai programai (suma)
1.	Programai skirti norminiai etatai, lėšos	6 57,53	6 57,53	6 57,53	6 57,53	6 57,53	287,65
2.	Kitos lėšos planuojamos programai vykdyti (iš kitų, institutui skirtų valstybės biudžeto bazinio finansavimo lėšų)						
	Iš viso	57,53	57,53	57,53	57,53	57,53	287,65

9. Programos trukmė.

2017 - 2021 metai.

10. Programos vadovas dr. Laimutis Bilkis, vyresnysis mokslo darbuotojas, 2638171, laibil@lki.lt.

PATVIRTINTA

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo
ministro 2017 m. balandžio 24 d.
įsakymu Nr. V-273

FUNDAMENTALIEJI IR TAIKOMIEJI ŠIUOLAIKINĖS BENDRINĖS LIETUVIŲ KALBOS POKYČIŲ BEI INOVACIJŲ TYRIMAI IR SKLAIDA

1. Programos vykdytojas - Lietuvos kalbos institutas (toliau – LKI).

Norminiai etatai, skirti programai – 14,78.

2. Programos tikslai:

2.1. Apibrėžti pagrindinio šios programos tyrimų objekto – dabartinės bendrinės lietuvių kalbos – sampratą, paskirtį ir santykį su standartine kalba bei kitomis XXI a. pr. kalbos atmainomis ir sukurti teorinį bei metodologinį pagrindą relevantinių kintamų, įvairuojančių ir inovatyvių bendrinės lietuvių kalbos reiškinių tyrimams ir tyrimų sklaidai daugiakalbėje, daugiakultūroje aplinkoje ir skaitmeninėje daugialypėje terpėje sparčiai kintančių technologijų laikotarpiu.

2.2. Išryškinti sisteminės moderniosios (šiuolaikinės, XX a.) ir postmoderniosios (dabartinės, XXI a. pr.) bendrinės lietuvių kalbos transformacijas, variantiškumo įvairovę ir raidą įvairiais aspektais:

2.2.1. tirti bendrinės lietuvių kalbos lygmenų – fonetikos, leksikos, semantikos, gramatikos – reiškinius ir normų funkcionavimą bei kitimą, nustatyti ir aprašyti svarbiausius dabartinės bendrinės kalbos tiriamųjų reiškinių ir vartosenos pokyčius ir inovacijas;

2.2.2. kompleksiskai tirti įvairių mokslo sričių terminijos sistemą ir atskleisti terminijos normų raidą; kurti ir stiprinti lietuvių kalbos terminijos mokslinių tyrimų infrastruktūrą, taikant naujausias kalbos technologijas;

2.2.3. atlikti kalbinio diskurso tyrimus ir moderniosios tapatybės ideologinio naratyvo analizę atsižvelgiant į leksines, semantines ir struktūrines slinktis.

2.3. Sudaryti faktinį pagrindą – reprezentatyvią skaitmeninių išteklių sistemą – bendrinės lietuvių kalbos reiškinių tyrimams.

3. Programos uždaviniai:

3.1. Revizuoti dabartinės bendrinės lietuvių kalbos, standartinės kalbos, paprastosios kalbos (plg. angl. common language, standard language, plain language) ir kitų susijusių sąvokų sampratą ir santykį XXI a. antrajame dešimtmetyje ir išgryninti kitas šios programos tyrimams reikšmingas sąvokas bei tyrimų problematiką.

3.2. Tradiciniais ir šiuolaikiniais metodais tirti, sisteminti ir plėtoti relevantines mokslo žinias apie moderniąją ir postmoderniąją bendrinę lietuvių kalbą fonetiniu (atliekant eksperimentinės fonetikos, fonologijos, lyginamuosius instrumentinius tyrimus), leksiniu bei semantiniu (atliekant kalbinio diskurso, leksinių pokyčių, moderniosios tapatybės ideologinio naratyvo tyrimus ir analizę) ir gramatinės sandaros (atliekant sintaksinių konstrukcijų sugramatinimo tyrimus remiantis kognityvinės gramatikos ir konstrukcijų gramatikos modeliais) aspektais.

3.3. Kompleksiškai tirti, sisteminti ir plėtoti variantiškus bei naujus įvairių kalbos lygmenų (leksikos, semantikos, gramatikos, tarties, kirčiavimo, grafinės raiškos: rašybos, skyrybos) vartosenos reiškinius, nagrinėti bendrinės kalbos normų funkcionavimą ir raidą bendrinės kalbos vartojimo ir jai artimose srityse, atskleidžiant kai kurių aktyviai besiplėtojančių sričių (plg. administracinės bei mokslo kalbos, žiniasklaidos kalbos, mokyklinės kalbos) specifiką ir ryškiausius pastarųjų dviejų dešimtmečių pokyčius (postmoderniąsias transformacijas).

3.4. Atlikti dabartinės lietuvių terminologijos ir jos istorijos, įvairių sričių lietuvių terminijos raidos ir normų tyrimus.

3.5. Užtikrinti skaitmeninių išteklių atnaujinimą, plėtrą ir sklaidą bei kaupti naujus ir įvairuojančius dabartinės vartosenos reiškinius ir jų pagrindu plėsti Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyną (naujazodziai.lki.lt), Dabartinės vartosenos kartoteką (plačiau apie ją žr. R. Miliūnaitė. Dabartinės lietuvių kalbos vartosenos variantai, 2009, p.100–112), Kanceliarinės kalbos patarimų bazę.

3.6. Kurti naujų skaitmeninių kalbos išteklių integracijos sistemą (plg. papildytą Lietuvių kalbos gramatikos informacinės sistemos duomenų bazę susiejant su kitais skaitmeniniais žodynais ir kt.).

4. Metodologinis tyrimų pagrindimas:

Programos tikslams pasiekti ir uždaviniams atlikti numatytos 2 priemonės:

Kompleksiniai mokslo ir taikomieji XX a. ir XXI a. pr. relevantinių bendrinės lietuvių kalbos transformacijų tyrimai ir sklaida.

Skaitmeninių išteklių bendrinės lietuvių kalbos reiškinių tyrimams kūrimas, atnaujinimas, pildymas ir plėtra.

Kompleksiniai mokslo ir taikomieji XX a. ir XXI a. pr. relevantinių bendrinės lietuvių kalbos transformacijų tyrimai ir sklaida Programoje numatomi kompleksiniai moderniosios ir postmoderniosios bendrinės lietuvių kalbos transformacijų – sisteminių kintamų, įvairuojančių ir naujų bendrinės lietuvių kalbos reiškinių, jų vartosenos ir normų funkcionavimo bei raidos – tyrimai įvairiais kalbos pjūviais bei aspektais ir sklaida. Siekiant sukurti teorinį ir metodologinį pagrindą tokiems tyrimams ir sklaidai laikomasi nuostatos, kad XX a. ir XXI a. pirmojo dešimtmečio bendrinė lietuvių kalba ir jos tyrimai sietini su modernybe, t. y. tradicine šiuolaikine bendrine kalba (svarbiausi atskaitos taškai: LKŽ, DLKŽ, DLKG, V. Urbučio Žodžių darybos teorija, A. Girdenio Teoriniai lietuvių fonologijos pagrindai, A. Parkerio Lietuvių bendrinės kalbos fonetika, A. Parkerio Lietuvių bendrinės kalbos prozodija ir pan.); XXI a. pradžia, ypač antrasis dešimtmetis, siejamas su postmodernybe, arba šiuolaikine modernybe, naujų kalbos pokyčių ir funkcijų atsiradimu, paskirčių plėtojimusi, t. y. dabartinės bendrinės kalbos relevantiniais pokyčiais daugiakalbėje, daugiakultūroje aplinkoje, sparčiai kintančioje skaitmeninių priemonių ir išteklių terpėje.

Vis dar trūksta išplėtotų diskusijų ir nusistovėjusios nuomonės dėl bendrinės kalbos sampratos XXI a. antrajame dešimtmetyje, todėl svarbu nustatyti ir aprašyti bendrinės ir standartinės kalbos slinktis, vartojimo sritis ir santykį su kitomis kalbos atmainomis. Atlikus nuoseklius daugiapjūvius bendrinės lietuvių kalbos sampratos, reiškinių ir jų pokyčių bei dinamikos tyrimus, numatoma pateikti susistemintų žinių apie šiuolaikinės (moderniosios) ir dabartinės (postmoderniosios) bendrinės lietuvių kalbos sistemą (ir iš dalies jos santykį su senąja – tradicine, paveldėtąja – kalba), perspektyvas ir išskirtinumą XXI a. pradžios kontekste.

Ekspertimentinės fonetikos ir fonologijos tyrimai ir sklaida. Kalba nuolat kinta, o sakininė jos forma trečiajame tūkstantmetyje tampa nebe pagrindine komunikavimo priemone, todėl labai svarbu fiksuoti XXI a. pradžios dabartinės lietuvių kalbos garsyną (taip pat kirčiavimo, tarties tendencijas, kitus fonetikos aspektus), jo relevantinį ir nerelavantinį variantiškumą (ilgųjų ir trumpųjų balsių kokybinių ir kiekybinių etalonų ir fonemų alofonų santykį, variantų įvairovę) ir tirti aktualius garsų akustinius ir artikuliacinius reiškinius bei procesus, jų kitimo tendencijas ir perspektyvas, garsų koartikuliaciją. Tokio pobūdžio tyrimai itin aktualūs siekiant inventorizuoti ir išsamiai aprašyti dabartinės, t. y. XXI a. antrojo dešimtmečio bendrinės kalbos garsyno fonetinę ir fonologinę sistemą ir kuo objektyviau palyginti ją su atitinkama ankstesne ar ankstesnėmis sistemomis (plg. universaliųjų diferencinių požymių analizę, nacionalinė ir tarptautinė klasifikacija, akustinė ir psichoakustinė klasifikacija, artikuliacinė klasifikacija, fonetinė klasifikacija, fonologinė klasifikacija, lyginamoji klasifikacija, lyginamieji instrumentiniai tyrimai ir kt. Taip pat naujieji moksliniai rezultatai būtų lyginami su ankstesnių tyrimų rezultatais). Numatoma taikyti tradicinius ir naujausius šiuolaikinius instrumentinius metodus ir naudotis naujausiomis Pasaulyje pripažintomis garsų analizės programomis.

Vienas iš šios Programos numatomų stambesnių ekspertimentinės fonetikos ir fonologijos tyrimų rezultatų (plg. numatomą J. Jaroslavienės ir J. Urbanavičienės monografiją „Bendrinės lietuvių kalbos garsynas XXI a. pradžioje“) nedubliuotų vykdyto projekto Nr. MIP-081/2013 mokslinių rezultatų, nes šios Programos laikotarpiu būtų tiriamos ir aprašomos kitos garsų pozicijos ir/ar rūpimi aspektai negu buvo tirama vykdyto projekto metu.

Leksikologijos, leksikografijos ir semantikos tyrimai ir sklaida. Sparti technologijų raida ir globalizacijos procesai veikia lietuvių kalbą. Naujų sąvokų srautas lemia naujų žodžių radimąsi. Nuolat kaupiama sparčiai besikeičianti lietuvių kalbos leksika vadovaujantis naujausiais

teoriniais kalbos mokslo darbais moksliskai aprašoma pagal įvairius kriterijus: tiriama lietuvių kalbos leksikos raida pagal vartojimo sritis, pagal leksikos šaltinius (skolinimasis, adaptavimas, potenciniai ir reguliarieji dariniai); atliekami kompleksiniai leksinio valentingumo tyrimai, semantinių ryšių analizė (daugiareikšmiškumas, sinonimija, antonimija, homonimija, semantiniai laukai); leksinės reikšmės tyrimai; tiriami dabartinės lietuvių kalbos vartosenos pokyčiai ir nauji reiškiniai, nagrinėjama bendrinės lietuvių kalbos normų raida ir vartosenos bei kodifikuotų normų sąveika. Analizuojant surinktus duomenis nustatomi struktūriniai modeliai (sukuriami leksikografiniai aprašai) ir jų struktūrinės dalys aprašomos pagal leksikos duomenų bazės laukų (morfologinių, kirčiavimo, semantinių, stilistinių, sintaksinių, vartosenos) parametrus. Svarbu atlikti leksinių ir semantinių pokyčių ir jų priežasčių, struktūrinių pokyčių tyrimus siekiant išsiaiškinti, kokie kalbiniai pokyčiai aktualūs moderniosios tapatybės ideologiniam naratyvui, kad būtų galima sudaryti publicistikos tekstyną ir naują moderniosios tapatybės žodyno bazę. Pirmą kartą Lietuvoje būtų aprašytas moderniosios tapatybės ideologinis naratyvas (leksinės, semantinės ir struktūrinės slinktys) 1922–1941 m.; 1956–1987 m.; 1990–2000 m.

Gramatikos tyrimai ir sklaida. Remiantis kognityvinės gramatikos ir konstrukcijų gramatikos modeliais tiriami ir aprašomi kai kurių sintaksinių konstrukcijų sugramatinimo ypatumai, padėsiantys atskleisti ir bendresnius kalbos gramatinės sandaros kitimo motyvus ir mechanizmus, todėl pasirinkti tirti šie sintaksinių konstrukcijų kitimo aspektai: senųjų (kilmės) konstrukcijų reanalizės (gramatinio perinterpretavimo); funkcinės motyvacijos atskleidimas ir kitų pokyčių lėmusių veiksnių nustatymas; kalboje jau egzistuojančių analogiškų konstrukcijų vaidmens tiriamosios konstrukcijos reanalizei ir įsitvirtinimui vartosenoje atskleidimas; su nauja (perinterpretuotos) konstrukcijos paskirtimi susijusių raktinių, arba funkcinų, žodžių (intensifikatorių, adverbialinių elementų, konektorių) nustatymas.

Taip pat bus pildoma ir viešinama skaitmeninė Lietuvių kalbos gramatikos informacinė sistema ir siejama su kitais, jau suskaitmenintais ištekliais (plg. žodyną, parengtą vokiečių portalo „CANOONET - Deutsche Wörterbücher und Grammatik“, būtų kuriamas analogas lietuvių kalba, tiesa, pagal šią programą apsiribojant tik morfologijos duomenimis). Planuojama *Lietuvių kalbos gramatikos informacinė sistema* bus skirta ir prieinama akademinėi ir plačiajai visuomenei, ji tarnaus kaip žinynas, kur viename puslapyje bus pateikta išsami gramatinė informacija apie pageidaujama žodį. Duomenys apims tris sritis: morfologiją (nurodomos su tuo žodžiu susijusios morfologinės kategorijos – linksnis, giminė, skaičius, laikas ir t. t.), morfeminę (pateikiamas žodis, išskaidytas morfemomis, kiekvienam morfemos tipui naudojant atskirą spalvą ir aprašant morfemos požymius, jei ji jų turi, pvz., priesaga – darybinė, kaitybinė, galūnė – sutrumpėjusi, įvardžiutinė ir kt.). Siekiant išvengti perteklinių, lietuvių kalboje neegzistuojančių žodžių (plg. *beapibėginėjamausiesiems*, *besiskristuosiuose* iš tinklapio EVERY WORD) ir įtraukti įprastus, dažnai vartojamus žodžius (pvz., *kairiarankis*, *neklausydavo* – tinklapis *Semantika.lt* nurodo kaip ne lietuvių kalbos žodžius), būtų pritaikyta ne tik automatinė žodžių daryba, bet būtų dirbama ir rankiniu būdu, siekiant aukšto duomenų patikimumo. Rankomis bus suvedama informacija apie lemą, visas kaitybines formas paliekant generuoti kompiuteriui, nes morfologinės sintezės (kaitybinių formų generavimo) metu kompiuterio darbe nebuvo pastebėta klaidų. Pagrindas pildant skaitmeninę Lietuvių kalbos gramatikos informacinę sistemą yra Lietuvių kalbos gramatika 1: Fonetika ir morfologija, Lietuvių kalbos gramatika 2: Morfologija, Lietuvių kalbos gramatika 3: Sintaksė (vyr. red. K. Ulvydas) bei Dabartinės lietuvių kalbos gramatika (red. V. Ambrazas). Kadangi Lietuvių kalbos gramatikos informacinė sistema skiriama šiuolaikiniam vartotojui, į duomenų bazę nebus įtraukiami archaizmai, pasenusios formos, o ginčytiniais atvejais, kai įvairūs šaltiniai pateikia skirtingus duomenis tuo pačiu klausimu (pvz., žodžio gyvas skaidymas morfemomis: viešai internete prieinamoje morfemikos duomenų bazėje nurodoma priesaga -v-, tačiau mokyklose jau mokoma žymėti šį žodį kaip nepriesaginį), būtų pasirenkamas jaunajai kartai pateikiamas variantas.

Kompiuterizuota lietuvių kalbos gramatika bus galima naudotis kaip žinyne, kuriame aprašyti kiekvieno lietuvių kalbos žodžio gramatiniai požymiai. Iš viso šios Programos vykdymo

laikotarpiu *Lietuvių kalbos gramatikos informacinė sistema* būtų užpildyta 10 000 įrašų.

Terminologijos tyrimai ir sklaida. Terminologija yra išaugusi į vieną iš aktualiausių kalbotyros šakų, nes, be teorinės reikšmės, svarbus yra jos taikomasis pobūdis, tiek ugdant lietuvių kalbą, užtikrinant jos visavertį mokslinį funkcionavimą, tiek palaikant kalbų ryšius. Labai aktualus šiandien yra išsamiais, kompleksiniais ir nuosekliais moksliniais tyrimais pagrįstas šiuolaikinės lietuvių terminijos kūrimas ir tvarkyba. Būtina lietuvių terminijos istorijos analizė, kaip pamatas šiuolaikinės terminijos kūrimui, bei šiuolaikinės terminijos raidos stebėseną, naujų terminų sisteminimas.

Dabartinės lietuvių terminijos ir bendrinės lietuvių kalbos problemų kontekste aktualu išanalizuoti įvairių mokslo krypčių – biomedicinos, socialinių ir humanitarinių mokslų – terminiją, taip pat Europos Sąjungos dokumentuose vartojamą terminiją ir paskelbti išsamius šių sričių terminologijos problemų tyrimus. Svarbūs ne tik dabartinės terminijos, bet ir istoriniai įvairių sričių terminijos tyrimai, nes būtina remtis lietuvių terminologijos tradicija, įvertinti terminijos naujadarus, vartojamus skolintus terminus ir jų lietuviškus atitikmenis. Ketinama atlikti išsamų botanikos nomenklatūrinių pavadinimų tyrimą, naudojant aprašomąjį, lyginamąjį, komponentinės ir sisteminės analizės metodus. Bus analizuojami botanikos nomenklatūros sudarymo principai, tiriama augalų vardų kūrimo sistema. Nomenklatūriniai pavadinimai bus nagrinėjami kilmės ir darybos atžvilgiais, tiriami nomenklatūrinių pavadinimų kūrimo raida, šaltiniai, būdai ir priemonės, naujadarų darybos ir motyvacijos tipai. Numatomoje studijoje apie Europos Sąjungos institucijų terminiją daugiausia dėmesio bus skiriama naujausiems ir aktualiausiems terminologijos reiškiniams, terminų vertimo problemoms. Bus gvildinami ES dokumentų terminijos semantiniai reiškiniai, anglišku ir lietuvišku terminų santykiai, analizuojama lietuvišku terminų raida.

Vartosenos pokyčiai: variantiškumas ir inovacijos. Taip pat būtų tiriamas įvairių dabartinės bendrinės lietuvių kalbos lygmenų – leksikos, semantikos, gramatikos, terminijos, tarties, kirčiavimo, grafinės raiškos (rašybos, skyrybos) variantiškumas bei nauji reiškiniai: nustatomi ir aprašomi svarbiausi XXI a. sisteminiai bendrinės kalbos vartosenos pokyčiai ir inovacijos bendrinės kalbos vartojimo ir jai artimose srityse, atskleidžiant kai kurių aktyviai besiplėtojančių sričių, pvz., administracinės mokslo kalbos, žiniasklaidos kalbos, mokyklinės kalbos specifiką, kartu parodant tų pokyčių priežastis. Pavyzdžiui, atlikus mokinių kalbos ir jos pokyčių tyrimus, nagrinėtinas tų pokyčių priežastys; svarbu tirti mokinių ir mokytojų kalbines nuostatas, bendrinės kalbos ir jos normų mokymo turinį ir teikti rekomendacijas, kaip tobulinti mokymo procesą bei mokinių pasiekimų vertinimo sistemą; mokinių kalbos funkcionavimo stebėsenos pagrindu būtų kuriamos ir taikomos inovatyvios tyrimų metodologijos. Pastaruoju metu daug dėmesio skiriama leksikos ir kitų kalbos lygmenų vartojimo pokyčiams mokinių kalboje. Tokio tyrimo poreikį diktuoja reprezentatyviai sukauptų ir susistemintų duomenų apie dabartinę mokyklinę kalbą stoka. Neturint tokių duomenų, negalima patikimiau prognozuoti bendrinės lietuvių kalbos raidos polinkių. Lietuvoje dar nėra sukurtos mokinių ranka rašytų rašinių kalbos tyrimų metodikos, kuri leistų aprėpti ir didžiulį duomenų kiekį, ir įvairias rašytinės kalbos ypatybes.

Žiniasklaidos kalba geriausiai ir plačiausiai atspindi bendrinės kalbos vartosenoje vysktančius variantiškumo (variantų konkurencijos, persigrupavimo ir kt.) procesus bei inovacijas. Turimi ir nuolat porą dešimtmečių sistemiškai kaupiami žiniasklaidos vartosenos duomenys jau leidžia įvardyti esminius pokyčius šioje srityje, išryškinti konkurenciškiausius variantų tipus, stabiliausius ir labiausiai įvairuojančius vartosenos reiškinų modelius.

Informacija apie žiniasklaidos kalbą ir mokyklinės rašytinės lietuvių kalbos vartojimo ypatumus, nustatytus dažniausius įvairių kalbos lygmenų normų svyravimus ir pažeidimus bus paskelbta Lietuvių kalbos instituto svetainėje www.lki.lt, o visuomenei įdomesnius dalykus planuojama populiaria forma pateikti gretutinėje Lietuvių kalbos instituto interneto svetainėje, skirtoje visuomenei, www.kalbosnamai.lt. (puslapis mokytojams ir kt.). Tyrimų rezultatai bus pristatyti mokslinėse konferencijose bei seminaruose, susitikimuose su mokytojais (bendradarbiaujant su aukštosiomis mokyklomis, ŠMM, UPC ir NEC). Pažymėtina, kad kitoje LKI programoje („Sociolingvistiniai duomenynai, tyrimai ir populiarioji sklaida“) mokinių

kalbos pokyčiai, žiniasklaidos kalba tiriami kitais metodais, kiti tyrimo tikslai ir požiūris į tiriamąjį objektą. Pagal šią Programą siekiama iširti dabartinių vidurinių mokslų bebaigiančių mokinių mokyklinės lietuvių rašytinės kalbos vartojimo ypatumus, nustatyti dažniausius įvairių kalbos lygmenų normų svyravimus ir pažeidimus, remiantis atrinktais 2014 m. valstybinio lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino rašinių tekstais.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad nuolat vyks bendradarbiavimas su VLKK, tačiau kitomis formomis, neįtrauktomis į šią Programą (pvz., ne pagal šią būsimą Programą rengiami kodifikacijos darbai „Bendrinės lietuvių kalbos žodynas“, „Kalbos patarimų“ serijos leidiniai yra svarstomi ir aprobeuojami VLKK ekspertų; teikiami svarstyti normintini naujažodžiai iš Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyno ir kt.).

Daug inovacijų pastaruosius dešimtmečius atsirado *administracinėje lietuvių kalboje*, kuri plėtojasi stipriai veikiama Europos Sąjungos administracinių tekstų vertimų kalbos. Akivaizdūs leksikos ir sintaksės lygmens pokyčiai daro šios srities tyrimus ypač aktualius. Šių pokyčių tyrimo atskaitos tašku imama XX a. pabaigos administracinės kalbos būklė, fiksuota Kanceliarinės kalbos patarimuose.

Naudojantis naujausiomis technologijomis iš esmės atnaujinamos ir sušiuolaikinamos išvardytų kalbos aspektų (fonetikos ir fonologijos, leksikos ir semantikos, gramatikos, terminologijos, vartosenos nuostatų, normų ir kt.) tiriamųjų darbų ir žodynų kūrimo perspektyvos. Aktualu, kad naujai kuriamų mokslinių ir taikomųjų darbų duomenys (duomenų bazės, žodynai, interaktyvūs leidiniai, internetinės publikacijos ir ištekliai ir kt.) būtų laisvai prieinami ne tik mokslininkams, bet ir visai žinių visuomenei (žr. kitą priemonę).

Pagal šią – pirmąją – priemonę, siekiant įgyvendinti šios Programos uždavinius, ketinama:

numatomų tyrimų rezultatus skelbti individualiais ir kolektyviniais fundamentaliaisiais ir taikomaisiais darbais Lietuvoje ir užsienyje lietuvių ir užsienio kalbomis (studijomis, monografijomis, straipsniais recenzuojamuose mokslo leidiniuose ir kituose mokslo žurnaluose, straipsnių rinkiniuose, mokslo populiarinimo straipsniais);

organizuoti tarptautines ir nacionalines konferencijas ir seminarus, viešąsias paskaitas, parodas, skaityti pranešimus (mokslinius ir mokslo populiarinamuosius lietuvių ir užsienio kalbomis), dalyvauti kitų organizuojamose konferencijose ir seminaruose bei kituose renginiuose Lietuvoje ir užsienyje (skaitant mokslinius ir mokslo populiarinamuosius pranešimus lietuvių ir užsienio kalbomis, duodant interviu, bendradarbiaujant su Programos rezultatais suinteresuotomis institucijomis ir pan.).

Šiai pirmajai priemonei įgyvendinti skirtini du trečdaliai viso šios Programos finansavimo.

Skaitmeninių išteklių bendrinės lietuvių kalbos reiškinių tyrimams kūrimas, atnaujinimas, pildymas ir plėtra. Numatoma sudaryti reprezentatyvią skaitmeninių išteklių sistemą bendrinės lietuvių kalbos reiškinių tyrimams ir kurti naujus skaitmeninius kalbos išteklius ir jų integracijos sistemą, kad mokslinių ir taikomųjų darbų duomenys būtų laisvai prieinami ne tik mokslininkams, bet ir visai šiuolaikinei žinių visuomenei. Tai stiprus ir inovatyvus atskaitos taškas lyginamiesiems, nacionaliniams ir tarptautiniams dabartiniams ir ateities moderniosios ir postmoderniosios bendrinės lietuvių kalbos tyrimams:

pirmąkart Lietuvoje ketinama sudaryti interaktyvųjį moderniosios tapatybės žemėlapi, moderniosios tapatybės ideologinio naratyvo tekstyną ir naujojo žodyno bazę,

parengti naują elektroninį „Kanceliarinės kalbos patarimų“ leidimą,

plėtoti skaitmeninę Lietuvių kalbos gramatikos informacinę sistemą.

Taip pat labai svarbu ir būtina užtikrinti jau sukurtų skaitmeninių išteklių atnaujinimą, plėtrą ir sklaidą bei kaupti naujus ir įvairiojančius dabartinės vartosenos reiškinius ir jų pagrindu plėsti Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyną, Dabartinės vartosenos kartoteką, Kanceliarinės kalbos patarimų bazę (plėsti ją naujų reiškinių aprašomaisiais straipsniais). Lietuvių kalbos institute sukaupti gausiausi lietuvių kalbos leksikos ištekliai, apimantys dabartinės kalbos leksiką, terminiją, regioninių kalbos atmainų leksiką ir pan. Šie ištekliai funkcionuoja kaip atskiros duomenų bazės.

Dabartinės vartosenos kartotekos kūrimo ir pildymo principai išdėstyti R. Miliūnaitės monografijoje *Dabartinės lietuvių kalbos vartosenos variantai*, 2009, p. 100–112. Iš anksto

numatyti, kiek vienetų bus papildyta kartoteka, neįmanoma, kadangi atrankiniai skaitmeniniai ir iškarpu iš spaudos duomenys kaupiami kasdien ir priklauso nuo to, kiek randama aktualių kalbos reiškinių, rodančių įvairuojančių bendrinės kalbos normų funkcionavimą ir pokyčius. Ši kartoteka nebus atsiskaitymo už Programą objektas ir minima Programoje tik todėl, kad be jos nebūtų aišku, kokių pagrindų bus atliekami kokybiniai įvairuojančių vartosenos reiškinių tyrimai ir aprašoma jų sistematika.

Pabrėžtina, kad ši – antroji – priemonė yra taikomoji; jos tikslas – kurti ir plėtoti skaitmeninius kalbos išteklius, reikalingus tiek moksliniams tyrimams, tiek kalbos vartotojams, ypač mokymo procesui, taip pat kalbos priežiūros institucijoms ir kalbos redaktoriams, vertėjams. Skaitmeniniai kalbos ištekliai naudojami ir tarptautiniu mastu (pvz., Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas įtrauktas į META-SHARE sistemą). Apie planuojamą 10 000 įrašų papildyti Lietuvių kalbos gramatikos informacinę sistemą ir plačiau žr. I priemonės apraše.

Pagal antrąją priemonę ketinama kurti, atnaujinti ir pildyti numatytus skaitmeninius išteklius ir publikacijas. Informacija apie išteklius ir publikacijas bus viešinama seminaruose, skaitant pranešimus (mokslo ir viešuose renginiuose Lietuvoje ir užsienyje lietuvių ir užsienio kalbomis) ir pan. (dėl sklaidos plačiau žr. I priemonę).

Šiai antrajai priemonei įgyvendinti skirtinas vienas trečdalis viso šios Programos finansavimo.

5. Tyrimų etapai ir jų charakteristika; detalus įgyvendinimo planas, kuriame numatomas skirtų lėšų preliminarus paskirstymas uždaviniams vykdyti:

Uždavinius vykdys 4 vyriausieji mokslo darbuotojai, 10 vyresnieji mokslo darbuotojai, 5 mokslo darbuotojai, 4 jaunesnieji mokslo darbuotojai, 3 informatikai/programuotojai, 2 laborantai. Dirbančiųjų ir darbų santykis prie atskirų darbų gali keistis. Gali būti ieškoma papildomų finansavimo šaltinių mokslinių ir taikomųjų darbų leidybai bei sklaidai.

Kompleksiniai mokslo ir taikomieji XX a. ir XXI a. pr. relevantinių bendrinės lietuvių kalbos transformacijų tyrimai ir sklaida.

2017 metais

13 mokslo ir mokslo populiarinimo straipsnių (rašymas ir publikavimas recenzuojamuose mokslo darbų žurnaluose, straipsnių rinkiniuose, kituose leidiniuose) bendrinės lietuvių kalbos transformacijų (įvairių kalbos lygmenų: fonetikos ir fonologijos, leksikos ir semantikos, gramatikos ir (ar) terminologijos), variantiškumo, normų raidos ir vartotojų kalbinių nuostatų temomis.

Monografijų rašymas ir (ar) rengimas spaudai:

R. Miliūnaitės monografijos „Įvairuojantys ir nauji dabartinės lietuvių kalbos reiškiniai XXI a. pradžioje: sistematika ir pokyčiai“ rašymas (monografijos koncepcijos sukūrimas, teorinių pagrindų parengimas, duomenų sisteminimas; 2 a. l. teksto iš 8 a. l.)

Elektroninės kolektyvinės monografijos „Mokyklinės rašytinės kalbos tyrimai: brandos egzamino rašinių kalbos ypatumai“ teksto rašymas (S. Labanauskienė, R. Mikelionytė, A. Tamulionienė, ~3 a. l.).

A. Aukšoriūtės monografijos „Lietuviški botanikos nomenklatūriniai pavadinimai: augalų vardų kūrimo raida“ rašymas (1,5 a. l. iš ~8 a. l.).

Kolektyvinės mokslinės monografijos J. Jaroslaviene, J. Urbanavičienė „Bendrinės lietuvių kalbos garsynas XXI a. pradžioje“ (pavadinimas preliminarus) rašymas (koncepcijos kūrimas, tiriamosios medžiagos tyrimas ir analizavimas, duomenų sisteminimas, mokslinio teksto rašymas; ~1 a. l. teksto iš numatomų ~8 a. l.).

Studijų rašymas ir (ar) rengimas spaudai:

D. Murmulaitytės studijos iš dabartinės lietuvių kalbos naujažodžių darybos rašymas (~2 a. l.).

V. Sakalauskiene studijos „Žmogaus vaizdinys vakarų aukštaičių kauniškių šnektose. Semantinis ir etnolingvistinis aspektas“ rašymas (~2 a. l.).

D. Šveikauskienės studijos „Gramatikografija“ rašymas (koncepcijos kūrimas, teorinių pagrindų rengimas, duomenų sisteminimas, studijos teksto rašymas (~1 a. l. teksto iš numatomų ~4 a. l.). Iširtos ir aprašytos administracinės kalbos naujovės (atnaujinti 2 a. l. „Kanceliarinės kalbos patarimų“ teksto) (R. Vladarskienė).

Sklaida: 3 mokslinių konferencijų ir 2 mokslinių seminarų organizavimas (bendradarbiaujant su

kitomis mokslo ir studijų institucijomis): tarptautinė terminologijos konferencija, mokslinė A. Girdenio (1936–2011) atminimo konferencija, kasmetinė J. Jablonskio konferencija, moksliniai seminarai. 10 mokslo pranešimų konferencijose ir seminaruose bei viešuosiuose renginiuose.

2018 metais

13 mokslo ir mokslo populiarinimo straipsnių (rašymas ir publikavimas recenzuojamuose mokslo darbų žurnaluose, straipsnių rinkiniuose, kituose leidiniuose) bendrinės lietuvių kalbos transformacijų (įvairių kalbos lygmenų: fonetikos ir fonologijos, leksikos ir semantikos, gramatikos ir (ar) terminologijos), variantiškumo, normų raidos ir vartotojų kalbinių nuostatų temomis.

Monografijų rašymas ir (ar) rengimas spaudai:

R. Miliūnaitės monografijos „Įvairuojantys ir nauji dabartinės lietuvių kalbos reiškiniai XXI a. pradžioje: sistematika ir pokyčiai“ teksto rašymas (2 a. l. teksto).

Elektroninės kolektyvinės monografijos „Mokyklinės rašytinės kalbos tyrimai: brandos egzamino rašinių kalbos ypatumai“ teksto rašymas, rengimas spaudai ir leidyba (S. Labanauskienė, R. Mikelionytė, A. Tamulionienė, iš viso ~ 8 a. l.).

A. Auksoriūtės monografijos „Lietuviški botanikos nomenklatūriniai pavadinimai: augalų vardų kūrimo raida“ rašymas (1,5 a. l. iš ~8 a. l.).

Kolektyvinės mokslinės monografijos J. Jaroslavičienė, J. Urbanavičienė „Bendrinės lietuvių kalbos garsynas XXI a. pradžioje“ (pavadinimas preliminarus) rašymas (tiriamosios medžiagos tyrimas ir analizavimas, duomenų sisteminimas, mokslinio teksto rašymas; ~1 a. l. teksto iš numatomų ~8 a. l.).

Studijų rašymas ir (ar) rengimas spaudai:

D. Murmulaitytės studijos „Dabartinės lietuvių kalbos žodžių darybos polinkiai“ ~2 a. l.) rengimas spaudai.

V. Sakalauskiene studijos „Žmogaus vaizdinys vakarų aukštaičių kauniškių šnektose. Semantinis ir etnolingvistinis aspektas“ rengimas spaudai (iki 4 a. l.).

D. Šveikauskienės studijos „Gramatikografija“ rašymas (~1 a. l. teksto iš numatomų ~4 a. l.).

Ištirtos ir aprašytos administracinės kalbos naujovės (atnaujinti 2 a. l. „Kanceliarinės kalbos patarimų“ teksto) (R. Vladarskienė).

Sklaida: 1 mokslinės konferencijos ir 2 mokslinių seminarų organizavimas (bendradarbiaujant su kitomis mokslo ir studijų institucijomis): mokslinė A. Girdenio (1936–2011) atminimo konferencija, moksliniai seminarai. 10 mokslo pranešimų konferencijose ir seminaruose bei viešuosiuose renginiuose.

2019 metais

12 mokslo ir mokslo populiarinimo straipsnių (rašymas ir publikavimas recenzuojamuose mokslo darbų žurnaluose, straipsnių rinkiniuose, kituose leidiniuose) bendrinės lietuvių kalbos transformacijų (įvairių kalbos lygmenų: fonetikos ir fonologijos, leksikos ir semantikos, gramatikos ir (ar) terminologijos), variantiškumo, normų raidos ir vartotojų kalbinių nuostatų temomis.

Monografijų rašymas ir (ar) rengimas spaudai:

R. Miliūnaitės monografijos „Įvairuojantys ir nauji dabartinės lietuvių kalbos reiškiniai XXI a. pradžioje: sistematika ir pokyčiai“ teksto rašymas (2 a. l. teksto).

A. Auksoriūtės monografijos „Lietuviški botanikos nomenklatūriniai pavadinimai: augalų vardų kūrimo raida“ rengimas (2 a. l. iš ~8 a. l.).

Kolektyvinės mokslinės monografijos J. Jaroslavičienė, J. Urbanavičienė „Bendrinės lietuvių kalbos garsynas XXI a. pradžioje“ (pavadinimas preliminarus) rašymas (~2 a. l. teksto iš numatomų ~8 a. l.).

Kolektyvinės monografijos D. Liutkevičienė, D. Murmulaitytė, V. Sakalauskiene „Aiškinamieji lietuvių kalbos žodynai“ (pavadinimas preliminarus) rašymas (~3 a. l. iš ~8 a. l.).

Studijų rašymas ir (ar) rengimas spaudai:

P. Zemlevičiūtės studijos iš medicinos terminijos istorijos rašymas (2 a. l. iš 4 a. l.).

D. Šveikauskienės studijos „Gramatikografija“ rašymas (~1 a. l. teksto iš numatomų ~4 a. l.).

Ištirtos ir aprašytos administracinės kalbos naujovės (atnaujinti 2 a. l. „Kanceliarinės kalbos

patarimų“ teksto) (R. Vladarskienė).

Sklaida: 3 mokslinių konferencijų ir 2 mokslinių seminarų organizavimas (bendradarbiaujant su kitomis mokslo ir studijų institucijomis). 10 mokslo pranešimų konferencijose ir seminaruose bei viešuosiuose renginiuose.

2020 metais

11 mokslo ir mokslo populiarinimo straipsnių (rašymas ir publikavimas recenzuojamuose mokslo darbų žurnaluose, straipsnių rinkiniuose, kituose leidiniuose) bendrinės lietuvių kalbos transformacijų (įvairių kalbos lygmenų: fonetikos ir fonologijos, leksikos ir semantikos, gramatikos ir (ar) terminologijos), variantiškumo, normų raidos ir vartotojų kalbinių nuostatų temomis.

Monografijų rašymas ir (ar) rengimas spaudai:

R. Miliūnaitės monografijos „Įvairuojantys ir nauji dabartinės lietuvių kalbos reiškiniai XXI a. pradžioje: sistematika ir pokyčiai“ teksto rašymas (2 a. l. teksto).

A. Auksoriūtės monografijos „Lietuviški botanikos nomenklatūriniai pavadinimai: augalų vardų kūrimo raida“ rašymas (2 a. l. iš 8 a. l.).

Kolektyvinės mokslinės monografijos J. Jaroslavienė, J. Urbanavičienė „Bendrinės lietuvių kalbos garsynas XXI a. pradžioje“ (pavadinimas preliminarus) rašymas (~2 a. l. teksto iš numatomų ~8 a. l.).

Kolektyvinės monografijos D. Liutkevičienė, D. Murmulaitytė, V. Sakalauskienė „Aiškinamieji lietuvių kalbos žodynai“ (pavadinimas preliminarus) rašymas (~3 a. l. iš ~8 a. l.).

Studijų rašymas ir (ar) rengimas spaudai:

P. Zemlevičiūtės studijos iš medicinos terminijos istorijos rašymas (2 a. l. iš 4 a. l.).

R. Stunžino studijos apie ES institucijų dokumentų terminiją rašymas (2 a. l. iš 4 a. l.).

D. Šveikauskienės studijos „Gramatikografija“ rašymas (~1 a. l. teksto iš numatomų ~4 a. l.).

Ištirtos ir aprašytos administracinės kalbos naujovės (atnaujinti 2 a. l. „Kanceliarinės kalbos patarimų“ teksto) (R. Vladarskienė).

Sklaida: 1 mokslinės konferencijos ir 2 mokslinių seminarų organizavimas (bendradarbiaujant su kitomis mokslo ir studijų institucijomis). 10 mokslo pranešimų konferencijose ir seminaruose bei viešuosiuose renginiuose.

2021 metais

11 mokslo ir mokslo populiarinimo straipsnių (rašymas ir publikavimas recenzuojamuose mokslo darbų žurnaluose, straipsnių rinkiniuose, kituose leidiniuose) bendrinės lietuvių kalbos transformacijų (įvairių kalbos lygmenų: fonetikos ir fonologijos, leksikos ir semantikos, gramatikos ir (ar) terminologijos), variantiškumo, normų raidos ir vartotojų kalbinių nuostatų temomis.

Monografijų rašymas ir (ar) rengimas spaudai:

R. Miliūnaitės monografijos „Įvairuojantys ir nauji dabartinės lietuvių kalbos reiškiniai XXI a. pradžioje: sistematika ir pokyčiai“ rengimas spaudai (~ 8 a. l. teksto).

A. Auksoriūtės monografijos „Lietuviški botanikos nomenklatūriniai pavadinimai: augalų vardų kūrimo raida“ rašymas ir rengimas spaudai (1 a. l., iš viso 8 a. l.).

Kolektyvinės mokslinės monografijos J. Jaroslavienė, J. Urbanavičienė „Bendrinės lietuvių kalbos garsynas XXI a. pradžioje“ (pavadinimas preliminarus) rašymas ir rengimas spaudai (~2 a. l. teksto iš numatomų ~8 a. l.; iš viso ~8 a. l.).

Kolektyvinės monografijos D. Liutkevičienė, D. Murmulaitytė, V. Sakalauskienė „Aiškinamieji lietuvių kalbos žodynai“ (pavadinimas preliminarus) rašymas ir rengimas spaudai (~2 a. l. iš ~8 a. l.; iš viso ~8 a. l.).

Studijų rašymas ir (ar) rengimas spaudai:

P. Zemlevičiūtės studijos iš medicinos terminijos istorijos rengimas spaudai (4 a. l.).

R. Stunžino studijos apie ES institucijų dokumentų terminiją rašymas (2 a. l. iš 4 a. l.).

D. Šveikauskienės studijos „Gramatikografija“ rengimas spaudai (~4 a. l.).

Atnaujinto ir papildyto „Kanceliarinės kalbos patarimų“ teksto galutinis parengimas ir aprobavimas (~ 8 a. l.) (R. Vladarskienė).

Sklaida: 3 mokslinių konferencijų ir 2 mokslinių seminarų organizavimas (bendradarbiaujant su

kitomis mokslo ir studijų institucijomis). ~10 mokslo pranešimų konferencijose ir seminaruose bei viešuosiuose renginiuose.

Skaitmeninių išteklių bendrinės lietuvių kalbos reiškinių tyrimams kūrimas, atnaujinimas, pildymas ir plėtra.

2017 metais

Parengta 300 naujažodžių aprašomųjų straipsnių ir jais papildytas Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas; sukurta duomenyno paieškos sistemos koncepcija, atlikti paieškos programavimo darbai ir testavimas.

Pradedamas rengti moderniosios tapatybės ideologinio naratyvo tekstynas ir būsimo žodyno bazė: parengiamieji darbai, koncepcijos ir metodikos kūrimas; būsimų tekstyno šaltinių atranka ir inventorizacija.

Skaitmeninės Lietuvių kalbos gramatikos informacinės sistemos plėtra. Duomenų bazės struktūros tobulinimas, internetinio puslapio bei vartotojo sąsajos kūrimas. Programinės įrangos derinimas. Būtų papildyta 2000 vnt. įrašų (iš 10 000 vnt.).

2018 metais

Programiškai atnaujinta ir į naują platformą perkelta „Kanceliarinės kalbos patarimų“ duomenų bazė.

Parengta 300 naujažodžių aprašomųjų straipsnių ir jais papildytas Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas; atlikta duomenyno duomenų (2000 naujažodžių aprašų) redakcija pagal sukurtus paieškos kriterijus.

Toliau tęsiami moderniosios tapatybės ideologinio naratyvo tekstyno ir būsimo žodyno sudarymo darbai: kalbinio naratyvo metodų tikslinimas, vertybinių ontologijų tyrimas (sukuriamas tekstyno įrankis, sukuriama vertybinė ontologija, pradedamas kurti moderniosios tapatybės ideologinio naratyvo tekstynas, ~10 a. l.).

Lietuvių kalbos gramatikos informacinė sistema. Duomenų bazės pildymas (2000 vnt. įrašų iš 10 000 vnt.).

2019 metais

Naujo teksto bei pataisų integravimas į duomenų bazę, atnaujintos „Kanceliarinės kalbos patarimų“ duomenų bazės testavimas (~4 a. l.).

Parengta 300 naujažodžių aprašomųjų straipsnių ir jais papildytas Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas; atlikta duomenyno duomenų (2 000 naujažodžių aprašų) redakcija pagal sukurtus paieškos kriterijus.

Toliau tęsiami moderniosios tapatybės ideologinio naratyvo tekstyno ir būsimo žodyno sudarymo darbai (baigiamas kurti moderniosios tapatybės ideologinio naratyvo tekstynas, ~10 a. l., ir pradedamas rašyti ideologinio naratyvo žodynas, ~1,5 a. l.).

Lietuvių kalbos gramatikos informacinė sistema. Duomenų bazės pildymas.

2020 metais

„Kanceliarinės kalbos patarimų“ duomenų bazės paieškos sistemos sukūrimas ir naujo teksto bei pataisų integravimas (~2 a. l.).

Parengta 300 naujažodžių aprašomųjų straipsnių ir jais papildytas Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas.

Toliau tęsiami moderniosios tapatybės ideologinio naratyvo žodyno sudarymo darbai (~9 a. l.).

Lietuvių kalbos gramatikos informacinė sistema. Duomenų bazės pildymas.

2021 metais

Naujo teksto bei pataisų integravimas į „Kanceliarinės kalbos patarimų“ duomenų bazę; galutinis sistemos testavimas (~2 a. l.).

Parengta 300 naujažodžių aprašomųjų straipsnių ir jais papildytas Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas.

Baigiamas rengti ideologinio naratyvo žodynas (~4,5 a. l., iš viso ~15 a. l.), kuriamas interaktyvus moderniosios tapatybės žemėlapis: žodyno tekstų pirminis ir galutinis redagavimas; interaktyvaus žemėlapio sudarymas. Lietuvių kalbos gramatikos informacinė sistema. Duomenų bazės pildymas (2000 vnt. iš 10 000 vnt.).

6. Numatomi rezultatai:

	Programai skirti norminiai etatai, lėšos	14,78 141,73	14,78 141,73	14,78 141,73	14,78 141,73	14,78 141,73	708,65
	Iš viso	141,73	141,73	141,73	141,73	141,73	708,65

9. Programos trukmė. 2017 - 2021 metai

10. Programos vadovas dr. Jurgita Jaroslavienė, Lietuvių kalbos instituto Bendrinės kalbos tyrimų centro vadovė, vyresn. mokslo darbuotoja, jurgita.jaroslaviene@lki.lt

PATVIRTINTA

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo
ministro 2017 m. balandžio 24 d.

įsakymu Nr. V-273

SOCIOLINGVISTINIAI DUOMENYNAI, TYRIMAI IR POPULIARIOJI SKLAIDA, 2017–2021

1. Programos vykdytojas - Lietuvių kalbos institutas (toliau – LKI).

Norminiai etatai, skirti programai - 4.

2. Programos tikslai:

2.1. Kaupti ir viešinti sociolingvistiniams tyrimams skirtus kalbos duomenis;

2.2. Tirti sociolingvistinius lietuvių kalbos aspektus ir skelbti tyrimus Lietuvos ir užsienio mokslininkų auditorijoms;

2.3. Populiarinti kalbos tyrimų rezultatus ir mokslinį požiūrį į kalbą Lietuvos visuomenėje.

3. Programos uždaviniai:

3.1. Kaupti, rengti ir skelbti naujus sociolingvistinius duomenynus, pildyti tęstinius duomenų bankus, palaikyti ir plėtoti sociolingvistinių tyrimų ir jų rezultatų sklaidai skirtą internetinę svetainę sociolingvistika.lt, versti joje pateikiamą informaciją į anglų kalbą;

3.2. Tirti lietuvių kalbos sociolingvistinius aspektus, publikuoti tyrimų rezultatus straipsnių, straipsnių rinkinių ir studijų formatu lietuvių ir anglų kalba;

3.3. Populiarinti sociolingvistinius tyrimus įvairiose terpėse ir įvairioms visuomenės grupėms, pritaikyti tam šiuolaikiškas informacijos sklaidos formas;

3.4. Viešinti programos rezultatus.

4. Metodologinis tyrimų pagrindimas:

Programą vykdydys 7 Sociolingvistikos centro darbuotojai: 2 vyresnieji mokslo darbuotojai, 1 mokslo darbuotojas ir 3 jaunesnieji mokslo darbuotojai ir programuotojas (darbų apimtys bus paskirstomos priklausomai nuo metinio darbų turinio).

Programa tęsiama 2012–2016 m. LKI Sociolingvistikos centro vykdyta šios pačios krypties ilgalaikė programa. 2011 m. įkurtas Centras yra nedidelė, bet bene vienintelė tyrimų institucija Lietuvoje, užsiimanti kryptinga lietuviškos sociolingvistikos plėtra. Centras kaupia sociolingvistikos tyrimų kompetenciją, rengia doktorantus ir atlieka kompleksiškus sociolingvistikos tyrimus, kurių kokybę ir tarptautiškumą, be kita ko, padeda užtikrinti išorinė ekspertų taryba Kopenhagos universitete. Kadangi reprezentatyvūs sociolingvistiniai duomenys yra itin imlūs laikui, o duomenynų dizainas ir programavimas reikalauja nemažų papildomų lėšų, bet tam jokio atskiro finansavimo šaltinio nėra, praktiškai visą 2012–2016 m. programą LMT patvirtino skirti duomenynams rengti ir populiarinti tyrimų rezultatų sklaidos formoms plėtoti. Per 2012–2016 m. parengta: Naujųjų skolinių duomenų bazė 1990–2016 (NSDB): rašytinėje kalboje vartotų įvairios kilmės skolinių charakteristikų aprašas su vartosenos iliustracijomis, atskiri internetiniai puslapiai lietuvių ir anglų kalbomis, žr. <http://www.sociolingvistika.lt/naujuju-skoliniu-duomenu-baze.htm>, angliška versija: <http://nsdb.sociolingvistika.lt/?lid=8>

Vilniečių interviu duomenų bazė „Kalba Vilnius“: apie 120 interviu su įvairaus amžiaus ir užsiėmimo suaugusiaisiais lietuvių, rusų, lenkų ir kitų tautybių vilniečiais; taip pat pristatomos būdingiausios vilniečių tarties ir kirčiavimo ypatybės, žr. <http://kalbavilnius.sociolingvistika.lt/?lid=1> Tęstinė lietuvių kalbos rašto darbų bazė „Rašinėliai“: įvairių žanrų, įvairiose klasėse visoje Lietuvoje per lietuvių kalbos pamokas rengti autentiški rašto darbai nuo 1930 m. iki šių dienų, žr. <http://rasineliai.sociolingvistika.lt/>.

Tęstinė bazė „Tekstai apie kalbą 1960–2020“: reprezentatyvus, per 1000 kalbos norminimo tekstų korpusas kalbos politikos idėjų ir praktikų istorijai tirti (baigiamas programuoti).

Tęstinis garsinių, vaizdinių ir rašytinių kalbos duomenų bankas: dokumentuojama lietuvių kalbos vartoseną su nestandartiniais kalbos elementais – rašybos, slengo, kitų kalbų ar tarmių intarpais ir pan., žr. <http://www.sociolingvistika.lt/bukite-musu-savanoriais.htm?m=bankas>.

Sociolingvistinių tyrimų informacijos svetainė Sociolingvistika.lt: interneto puslapiai lietuvių ir anglų kalbomis. Nuolat atnaujinama informacija apie Centro projektus ir tyrimus, viešinami duomenų bankai ir tyrimų publikacijos, pildomas mokslo populiarinimui skirtas skyrius. Taip pat palaikoma svetainės feisbuko paskyra, skirta duomenų bazėms ir kalbos tyrimams populiarinti. Svetainė: <http://www.sociolingvistika.lt/>, FB paskyra: <https://www.facebook.com/sociolingvistika.lt>

Visos bazės turi išsamų metakalbinį aparatą ir leidžia atlikti įvairių pjūvių paieškas pagal kalbinius ar socialinius kintamuosius. Pabrėžtina, kad sociolingvistikos empirija iš esmės yra tarpdiscipliniška, todėl mūsų duomenynai tinkami įvairių sričių tyrimams: sukaupta medžiaga atvira sakininės kalbos ir diskurso, švietimo, pedagogikos, kultūros raidos, miestų tyrėjams, studentams, mokiniams ar kitiems interesantams. Svetainės lankomumo skaičiai rodo, kad duomenynai, tyrimų aprašai ir publikacijos, mokslo populiarinimo tekstai turi nemažą paklausą. 2015-11–2016-11 laikotarpio duomenimis, per metus svetainėje fiksuota per 13 000 apsilankymų, iš jų apie 10 000 individualių lankytojų, per mėnesį vidutiniškai apie 1000 apsilankymų. 13 proc. lankytojų yra iš kitų valstybių nei Lietuva: daugiausia JAV, Didžiosios Britanijos, Vokietijos, Rusijos, Lenkijos ir Skandinavijos.

Atskirų prašymų iš mokslo institucijų gauta (ir visa pilnų tekstų prieiga suteikta) VU, VDU, KTU kalbos ir sociologijos tyrėjų projektams: tekstyniniams diskurso tyrimams, Vilniaus miesto erdvių tyrimui, sakininės kalbos ypatybėms, automatiniam kalbos atpažinimui (kreiptasi dėl vilniečių interviu bazės ir sakininės žiniasklaidos bazės; pastaroji kol kas neturi internetinės versijos, tačiau informacija apie ją skelbiama ir duomenimis dalijamasi). NSDB naudojama VU ir LEU doktorantų, atskiro prašymo dėl jos teikti neprašoma.

2017–2021 m. programa leistų veiklą tęsti ir plėtoti, suteiktų trūkstamų lėšų techniniams darbams. Palyginti su 2012–2016 m. programa, numatoma gerokai mažiau resursų skirti programavimui ir bazių rengimui, daugiau – tyrimams ir populiariajai sklaidai. Taip pat planuojama ne vien pavienės publikacijos, bet ir kolektyvinės – studija ir teminis straipsnių rinkinys. Programa siekiama gerinti sociolingvistinį lietuvių kalbos ištirtumą: sudaryti sąlygas kaupti ir viešinti empirinių duomenų bankus, atlikti įvairius socialinius dabartinės lietuvių kalbos vartosenos aspektus apimančių tyrimų. Taip pat norima gerinti sociolingvistinių duomenų ir tyrimų rezultatų sklaidą, t.y. kurti technologiškai ir turinio atžvilgiu patrauklias šiuolaikiškas sklaidos formas, kurios būtų kryptingai orientuotos į tris adresatų grupes: a) Lietuvos tyrėjus humanitarus (visų pirma, sociolingvistus, taip pat sociologus, kultūrologus, istorikus ir kitus); b) kitų valstybių kolegas sociolingvistus; c) universitetus ir mokyklas (lietuvių kalbos mokytojus, moksleivius, universitetų studentus, doktorantus, dėstytojus) ir plačiąją auditoriją, kuri domisi socialiniais lietuvių kalbos funkcionavimo šiuolaikinėje visuomenėje klausimais. Pastarasis tikslas keliamas todėl, kad mokslo rezultatų sklaida (išskyrus tradicines mokslinio publikavimo formas) Lietuvoje yra plėtojama palyginti menkai, lietuviški tyrimai vis dar nepakankamai reprezentuojami tarptautinėje mokslo bendruomenėje, o mokslo populiarinimo publikacijoms rengti dažnai pritrūksta laiko ar įgūdžių. Visuomenės susidomėjimas sociolingvistiniais tyrimais mūsų valstybėje didžiulis, todėl manytume, kad jį reikėtų profesionaliai išnaudoti.

Planuojamos duomenų bazės bus rengiamos taikant priimtus sociolingvistinės empirijos kaupimo ir sisteminimo principus (sisteminę faktų atranką, reprezentatyvumo kriterijų, metodišką ir išsamų metakalbinį aprašymą), jos bus orientuotos į vartotoją ir atitiks techninius duomenų bazėms keliamus reikalavimus (turės lengvą prieigą, bus patogios vartoti, turės parengtus aprašus vartotojams, išsamius metakalbinius duomenis, leis atlikti automatinį duomenų rūšiavimą). Tyrimų sklaidos internetinė svetainė ir tyrimų populiarinimo priemonės bus profesionalaus dizaino ir programavimo. Duomenynų ir papildomai kaupiamų duomenų pagrindu atliekami lietuvių kalbos variantiškumo ir įvairovės tyrimai remsis šiuolaikiniam sociolingvistiniam tyrimui keliamais teoriniais ir metodiniais reikalavimais. Remiantis kiekybinės tekstyninės analizės, kokybinės diskurso ir interakcijų analizės, eksperimentinės, instrumentinės fonetikos ir kitais metodais bus atlikta sakininės lietuvių kalbos atmainų (suaugusiųjų vilniečių ir Vilniaus jaunimo kalbos), sakininės žiniasklaidos kalbos, kalbų kontaktų poveikio kalbinės raiškos įvairovei, kalbos nuostatų tyrimų. Šios temos yra svarbios ir kaip fundamentiniai kalbos

kitimo, kalbos reikšmės šiandieninėje visuomenėje klausimai, ir dėl taikomosios vertės kalbos ir švietimo politikai siekiant mažinti stereotipų mokykloje ir viešajame diskurse.

Ilgalaikės programos lėšas planuojama paskirstyti taip:

25 proc.	Empirijos rengimas ir viešinimas, interneto svetainės plėtra	Duomenų kaupimas ir tvarkymas, tęstinių ir naujų duomenynų kūrimas (techninių užduočių rengimas, dizainas, programavimas, testavimas, koregavimas, duomenų įkėlimas ir kodavimas), priežiūra, palaikymas, rezultatų sklaidos priemonių programavimas, svetainės dizaino atnaujinimas, techninė ir turinio plėtra ir palaikymas, tekstų vertimas į anglų k. ir kt.
75 proc.	Tyrimai ir mokslo populiarinimas	Mokslinių publikacijų rengimas ir skelbimas lietuvių ir anglų kalbomis, populiarių straipsnių serija, rezultatų vizualizacijos socialiniams tinklams, iliustruota internetinė mokomoji priemonė apie kalbos variantiškumo tyrimų metodus ir teorijas, pranešimų ciklas mokykloms.

Planuojama parengti ne mažiau kaip 30 a.l. mokslinio teksto. Maždaug ketvirtadalis laiko būtų skirta visuomenės švietimui – mokslo populiarinimo priemonėms tyrimų pagrindu parengti.

5. Tyrimų etapai ir jų charakteristika; detalus įgyvendinimo planas, kuriame numatomas skirtų lėšų preliminarus paskirstymas uždaviniams vykdyti:

5.1. Empirinių duomenų kaupimas, duomenų bankų pildymas, rengimas ir priežiūra, 2017–2020 metais.

Pildoma naujųjų skolinių duomenų bazė, metakalbinių šaltinių bazė „Tekstai apie kalbą 1960–2020“, tęstinis garsinių, vaizdinių ir rašytinių kalbos duomenų bankas ir lietuvių kalbos rašto darbų bazė „Rašinėliai“. Pastarojo duomenyno pagrindu numatoma stambesnė publikacija, todėl jai bus skiriama daugiausia resursų. Atlikti bandomieji tyrimai parodė, kad reprezentatyvūs tarpdisciplininių (kalbos, kultūros, edukologijos) tyrimų pjūviai įmanomi tik sukaupus keletą tūkstančių įvairaus laikotarpio, klasės ir žanro rašto darbų iš įvairių Lietuvos regionų mokyklų. Planuojama sukaupti ir anoutuoti bazei bent 5000 naujų darbų (2017–2020 m.) (šiuo metu turima per 2000, gauti sovietmečiu rašytų darbų yra ganėtinai sunku). Taip pat vykdant programą planuojama sukurti du naujus internetinius duomenų bankus: *Sakytinės žiniasklaidos tekstyną* 1960–2010 (per 2018–2019 m.) ir *Vilniaus jaunimo kalbos tekstyną* (per 2019–2020 m.). Abiejų tekstynų sudarymas (įrašų kaupimas ir išrašymas) buvo finansuotas iš LMT projektų lėšų. Vykdydant ilgalaikę programą būtų parengtas dizainas ir suprogramuotos viešos, internetinės jų versijos. Žiniasklaidos tekstynas būtų papildytas naujais laidų išrašais. Kiek įmanoma, bus panaudojami ankstesnės programos metu suprogramuotų duomenynų techniniai resursai.

5.2. Lietuvių kalbos variantiškumo ir įvairovės tyrimai, 2017–2021 metais.

Planuojama 8 straipsniai ir du kolektyviniai leidiniai, iš viso ne mažiau kaip 30 a.l. teksto. Žiniasklaidos tekstyno pagrindu atlikus kiekybinę ir kokybinę koduotų šnekamosios, nenorminės leksikos ir diskurso (diskurso žymiklių, pertarų ir kt.) požymių analizę, planuojama parengti ir publikuoti studiją apie viešosios erdvės ir viešosios kalbos bei kalbėjimo stiliaus kaitą. Teorinė tyrimo prieiga – viešosios erdvės konversacionalizacija. (Planuojami bent 8 aut. l. per 2017–2020 m.; priklausomai nuo papildomos paramos, būtų publikuojama popieriniu arba elektroniniu formatu).

Sukaupusių sociolingvistinių empirinių duomenų pagrindu planuojama parengti ir publikuoti straipsnių apie lietuvių kalbos variantiškumą ir jo socialines reikšmes: objektai – jaunimo kalba, miesto sociolektai, anglų kalbos prestižas ir kalbų kontaktai (per 2017–2019 m.). Bus publikuoti 4 straipsniai lietuvių kalba ir 4 straipsniai anglų kalba (trys iš jų užsienio mokslinėje spaudoje). Iš viso planuojama ne mažiau kaip 12 a.l.

Taip pat planuojamas elektroninis straipsnių rinkinys apie raštingumą ir lietuvių kalbą mokykloje (apie 10 a.l. apimties leidinys – teminis el. žurnalo *Taikomoji kalbotyra* numeris (per 2020–2021 m.). Rašinėlių bazės pagrindu bus atliekama diachroninė mokinių raštingumo raidos analizė:

tiriamos mokytojų pastabos ir taisyms, klaidų tipai ir jų pasiskirstymas bei skaičius skirtingais laikotarpiais, atliekama teksto turinio ir reikalavimų rašto darbui analizė, raštingumo raidos pagal mokinio brandą (amžių) analizė ir kt. Teorinė tyrimo prieiga – raštingumo sampratos ir nostalgijos diskursai.

Kiek įmanoma, straipsniuose bus panaudotos interaktyvios vaizdinės ir garsinės duomenų iliustracijos ir nuorodos į sukurtus duomenų bankus. Taip tikimasi papildomos bankų reklamos ir siekiama paskatinti kitus tyrėjus ar studentus naudoti sukauptą medžiagą savo tikslams.

Nuo LKI ilgalaikės programos „Fundamentalieji ir taikomieji šiuolaikinės bendrinės lietuvių kalbos pokyčių bei inovacijų tyrimai ir sklaida“ planuojami tyrimai skiriasi fundamentine teorine ir metodologine prieiga: jie išimtinai deskriptyvūs, remiasi sociolingvistikos teorinėmis prielaidomis, nesiejami su kalbinės tikrovės priežiūra.

5.3. Sociolingvistinių tyrimų rezultatų populiarioji sklaida, 2017–2021 metais.

Mokslinių publikacijų pagrindu planuojama parengti populiarių sociolingvistinės tematikos tekstų seriją (12 straipsnių apie kalbos variantiškumą, įvairovę, kalbos raidą žiniasklaidoje, raštingumą ir kt.) ir publikuoti juos interneto žiniasklaidos portaluose (po 3 kasmet per 2017–2020 m.).

Taip pat bus parengta ir svetainėje *sociolingvistika.lt* kaip subportalas paskelbta iliustruota internetinė mokomoji priemonė apie kalbos variantiškumo tyrimų metodus ir teorijas: paprastu, lengvai skaitomu stiliumi parengtas mokslinis tyrimų metodų ir teorijų aprašas su lietuviškos medžiagos iliustracijoms. Ši priemonė papildys skelbiamą tęstinį garsinių, vaizdinių ir rašytinių kalbos duomenų banką, kurio pagrindinė funkcija – atkreipti dėmesį į lietuvių kalbos variantiškumą, pateikti įdomių kalbos įvairovės ir stiliaus iliustracijų, sudominti sociolingvistiniais kalbos tyrimais. Planuojama parengti po vieną kelių puslapių apimties aprašą kiekvienai turimai banko skilčiai: miesto lingvistinis kraštovaizdis, socialinis tinklas *Facebook*, sms ir skiltis, šiuo metu įvardyta kaip „Įvairūs“ ir skirta įvairiems kūrybiškiems, žaismingiems lietuvių kalbos vartojimo atvejams. Sukurtas aprašas galės būti naudojamas kaip mokomoji priemonė mokiniams, mokytojams ir studentams (tarp jų, būsimiems mokytojams). Atsižvelgiant į interneto tekstams įprastas nedideles apimtis, visas aprašas bus ne didesnis kaip vieno autorinio lanko apimties.

Be tradicinės tekstinės rezultatų sklaidos, ketinama parengti dizainą ir suprogramuoti socialinio projekto tipo skaidos priemonę: keletą rezultatų vaizdavimo modulių, skirtų populiariai įvairių tipų duomenų vizualizacijai socialiniuose tinkluose. Šių modelių pagrindu bus parengta 40 vizualizacijų (per 2020–2021 metus).

Taip pat bus parengtas sociolingvistinių paskaitų ciklas mokykloms, skirtas supažindinti mokinius ir mokytojus su sociolingvistinių tyrimų rezultatais ir duomenynais. Iš viso planuojama aplankyti bent 20 mokyklų, neapsiribojant Vilniumi (mokykloms bus siūloma pasirinkti iš parengtų seminaro temų) (per 2017–2021 metus).

5.4. Sociolingvistinių tyrimų ir jų rezultatų sklaidai skirtos interneto svetainės plėtra ir palaikymas, 2017–2021 metais.

Kaip minėta, vykdant 2012–2016 metais ilgalaikę programą, buvo sukurta sociolingvistinių tyrimų ir jų rezultatų sklaidai (lietuvių ir anglų kalbomis) skirta interneto svetainė ir feisbuko paskyra *sociolingvistika.lt*. Vykdant teikiamą programą ketinama ją toliau plėtoti ir tobulinti. Pagrindinis šios svetainės tikslas – užpildyti sociolingvistinių tyrimų sklaidos spragą, ieškoti alternatyvių, patrauklių būdų sudominti žmones lietuvių kalba ir lietuvių kalbos tyrimais, kalbėti apie lietuvių kalbą kitaip įvairioms adresatų grupėms. Aktuali svetainės medžiaga (ir kai kurios duomenų bazės) bus ir toliau verčiama į anglų kalbą, kad lietuvių sociolingvistų darbai būtų matomi tarptautinėje erdvėje.

Be standartinių pildymo ir palaikymo darbų, planuojama atnaujinti dizainą ir tvarkyti svetainės *sociolingvistika.lt* projektų aprašymus: vietoj esamų išsamų tekstų parengti dvipakopes versijas: trumpesnę, paprastesnę versiją populiariam adresatui ir visą išsamų tekstą – specialistui tyrėjui. Svetainėje ir toliau bus archyvuojamos visos šioje programoje įgyvendinamos tyrimų sklaidos priemonės, integruojami nauji parengti duomenų bankai.

6. Numatomi rezultatai:

2017 metais

3 publikuoti straipsniai apie lietuvių kalbos variantiškumą ir įvairovę;

Studija apie viešosios erdvės ir viešosios kalbos kaitą (parengtas 1 a.l. teksto);
 Populiarių sociolingvistinių tekstų serija interneto portaluose (3 iš 12 str.);
 Papildyta bazė „Rašinėliai“ (bent 1250 vnt.);
 Sociolingvistikos seminaras: viešos paskaitos mokyklose ir kitur (5 paskaitos);
 Atnaujinama ir palaikoma internetinė svetainė ir FB paskyra *sociolingvistika.lt*.
 2018 metais
 3 publikuoti straipsniai apie lietuvių kalbos variantiškumą ir įvairovę;
 Studija apie viešosios erdvės ir viešosios kalbos kaitą (parengti 2 a.l. teksto);
 Parengta dalis kalbos variantiškumui skirtos skilties: 2/4 iliustruoto tyrimų metodų ir teorijų aprašo;
 Sakytinės žiniasklaidos tekstynas 1960–2010: sukurta internetinės versijos koncepcija ir dizainas, atlikti pagrindiniai programavimo darbai, papildyta naujais laidų išrašais;
 Populiarių sociolingvistinių tekstų serija interneto portaluose (3 iš 12 str.);
 Papildyta bazė „Rašinėliai“ (1250 vnt.);
 Sociolingvistikos seminaras: viešos paskaitos mokyklose ir kitur (5 paskaitos);
 Atnaujinama ir palaikoma internetinė svetainė ir FB paskyra *sociolingvistika.lt*.
 2019 metais
 2 straipsniai apie lietuvių kalbos variantiškumą ir įvairovę;
 Studija apie viešosios erdvės ir viešosios kalbos kaitą (parengti 4 a.l. teksto);
 Parengta dalis kalbos variantiškumui skirtos skilties: 2/4 iliustruoto tyrimų metodų ir teorijų aprašo;
 Vilniaus jaunimo kalbos tekstynas: sukurta koncepcija ir dizainas, atlikti pagrindiniai programavimo darbai;
 Sakytinės žiniasklaidos tekstynas 1960–2010: publikuotas interneto svetainėje *sociolingvistika.lt*;
 Populiarių tekstų serija interneto portaluose (3 iš 12 str.);
 Papildyta bazė „Rašinėliai“ (1250 vnt.);
 Sociolingvistikos seminaras: viešos paskaitos mokyklose ir kitur (5 paskaitos);
 Atnaujinama ir palaikoma internetinė svetainė ir FB paskyra *sociolingvistika.lt*.
 2020 metais
 Studija apie viešosios erdvės ir viešosios kalbos kaitą (parengtas 1 a.l. teksto, suredaguotas ir įteiktas leidybos paraiškai (arba elektroninio formato) leidinys, iš viso 8 a.l.);
 Elektroninis straipsnių rinkinys apie raštingumą ir lietuvių kalbą mokykloje (parengti 4 aut. 1. teksto);
 Populiarių tekstų serija interneto portaluose (3 iš 12 str.);
 Vilniaus jaunimo kalbos tekstynas: publikuota internetinė versija svetainėje *sociolingvistika.lt*;
 Papildyta bazė „Rašinėliai“ (1250 vnt.);
 Socialinis duomenų vizualizacijų projektas (10 vizualizacijų), publikuota svetainėje *sociolingvistika.lt* ir FB paskyroje;
 Sociolingvistikos seminaras: viešos paskaitos mokyklose ir kitur (5 paskaitos);
 Atnaujinama ir palaikoma internetinė svetainė ir FB paskyra *sociolingvistika.lt*.
 2021 metais
 Elektroninis straipsnių rinkinys apie raštingumą ir lietuvių kalbą mokykloje (parengti 6 aut. 1. teksto, suredaguotas ir publikuotas iš viso 10 aut. 1. apimties leidinys – teminis el. žurnalo Taikomoji kalbotyra numeris);
 Socialinis duomenų vizualizacijų projektas (30 vizualizacijų), publikuota svetainėje *sociolingvistika.lt* ir FB paskyroje;
 Sociolingvistikos seminaras: viešos paskaitos mokyklose ir kitur (5 paskaitos);
 Atnaujinama ir palaikoma internetinė svetainė ir FB paskyra *sociolingvistika.lt*.

7. Rezultatų sklaidos priemonės (rezultatų skelbimas, viešinimas ir populiarinimas)

Pagrindinė priemonė – pati svetainė ir FB paskyra *sociolingvistika.lt*, papildomos – straipsniai ir interviu žiniasklaidoje, viešos paskaitos, paskaitos mokyklose, seminarai specialistams, duomenynų reklama seminaruose ir konferencijose.

8. Preliminarus programos lėšų paskirstymas (tūkst. EUR)

Eil. Nr.	Išlaidų pavadinimas	2017 metais	2018 metais	2019 metais	2020 metais	2021 metais	Visai programai (suma)
1.	Programai skirti norminiai etatai, lėšos	38,36	38,36	38,36	38,36	38,36	191,8
2.	Kitos lėšos planuojamos programai vykdyti (iš kitų, institutui skirtų valstybės biudžeto bazinio finansavimo lėšų)						
	Iš viso	38,36	38,36	38,36	38,36	38,36	191,8
9. Programos trukmė. 2017 - 2021 metai.							
10. Programos vadovas Doc. dr. Loreta Vaicekauskienė, Lietuvių kalbos instituto Sociolingvistikos centro vadovė, loreta. vaicekauskiene@sociolingvistika.lt							

PATVIRTINTA

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo
ministro 2017 m. balandžio 24 d.
įsakymu Nr. V-273

XXI AMŽIAUS TARMĖTYROS MODELIO KŪRIMAS IR TAIKOMIEJI REGIONINIO VARIANTIŠKUMO TYRIMAI

<p>1. Programos vykdytojas – Lietuvių kalbos institutas (toliau – LKI). Norminių etatų, skirtų programai, –10,5.</p> <p>2. Programos tikslai:</p> <p>2.1. kurti ir tobulinti integralų, daugiadimencį tarmėtyros modelį, apimančią tradicines ir inovatyvias regioninio variantiškumo paradigmas (plg. dinamiškoji dialektologija, kognityvioji dialektologija, perceptyvioji dialektologija ir kt.) regioninių lietuvių kalbos variantų inventorizacijai, deskripcijai ir interpretacijai;</p> <p>2.2. tęsti tradicinės dialektologijos tyrimus toliau plėtojant regioninio variantiškumo tyrimus (plg. statiškoji dialektologija, kontaktų dialektologija ir kt.).</p>
<p>3. Programos uždaviniai:</p> <p>Programos tikslų numatyta siekti 2 uždavinius (toliau - uždavinys):</p> <p>3.1. I uždavinys. Daugianario sociogeolingvistinio modelio kūrimas, plėtojimas ir taikymas regioninio kalbos variantiškumo tyrimams: tarmių ir regioninių lietuvių kalbos variantų inventorizacija, deskripcija ir interpretacija. (7 n. et.).</p> <p>3.1.1. Toliau kurti ir plėtoti daugianarį sociogeolingvistinį modelį regioninio kalbos variantiškumo Lietuvoje tyrimams.</p> <p>3.1.2. Nuosekliai tirti ir analizuoti regioninių kalbos variantų sandarą, jų kaitą ir raidą Lietuvoje XXI a. pradžios sąlygomis.</p> <p>3.1.3. Tirti tradicines tarmes bei naujuosius jų darinius įvairiais vartojimo ir vertinimo aspektais, analizuoti jų sąveiką su bendrine (standartine) lietuvių kalba, siekiant prognozuoti galimus lietuvių kalbos ir kalbos politikos pokyčius Lietuvoje.</p> <p>3.1.4. Tirti tarmių ir jų darinių sąveiką su kitomis kalbomis aktyvių kalbų kontaktų zonoje Lietuvoje ir už jos ribų naujomis globalizacijos sąlygomis.</p> <p>3.2. II uždavinys. Regioninio kalbinio (tarminio) Lietuvos paveldo išsaugojimas, tyrimas ir sklaida. (3,5 n. et.).</p> <p>3.2.1. Ieškant papildomų finansavimo šaltinių sistemingai pildyti Lietuvių kalbos instituto Tarmių archyvo XXI a. pradžios tarmyną skaitmeniniais regioninių kalbos variantų ištekliais.</p> <p>3.2.2. Ieškant papildomų finansavimo šaltinių pradėti įgyvendinti tarminių garso išteklių restauravimo darbus.</p> <p>3.2.3. Remiantis naujomis metodologijomis, parengti naują regioninių kalbos variantų tyrimo (medžiagos rinkimo ir analizės) metodiką.</p> <p>3.2.4. Toliau Lietuvių kalbos instituto Tarmių archyvo bazes sieti su Informacine lietuvių kalbos išteklių sistema.</p> <p>3.2.5. Mokslo sklaidos ir informacijos tikslais įkurti keliakalbę internetinę svetainę, skirtą 2018 m. SIDG kongresui.</p> <p>3.2.6. Tęsti tarminių šaltinių (tarmių žodynų, „Tarmių tekstyno“ leidinių serijos ir kt.) rengimą ir leidybą; baigti „Lietuvių kalbos tarmės mokyklai“ knygų su kompaktinėmis plokštelėmis seriją.</p>
<p>4. Metodologinis tyrimų pagrindimas:</p> <p>Pastaraisiais dešimtmečiais sociolingvistinis kalbos aspektas apėmė daugelį šiuolaikinių kalbos tyrimo krypčių. Šia programa tęsiama ilgalaikės institucinės programos „Kalbos variantai: fundamentiniai ir taikomieji geolingvistikos ir sociolingvistikos tyrimai“ (2012–2016) tarmėtyrinė veikla.</p> <p>Lietuvių kalbos institute iš Europos lėšų buvo sėkmingai įgyvendintas projektas (2011–2014) „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida“ (projekto Nr. VP1-3.1-ŠMM-07-K-01-028) pagal ES programą</p>

„Parama mokslininkų ir kitų tyrėjų mokslinei veiklai (visuotinė dotacija)“, sudaręs palankias sąlygas atlikti XXI a. pr. visų lietuvių tarmių stebėseną (daugiau nei 735 gyvenamosiose vietovėse) ir aprašyti jų situaciją tarmės ir gyvenamojo punkto gyvybingumo požiūriu.

Pasikeitus istorinėms, politinėms ir sociokultūrinėms kalbos egzistavimo sąlygoms pakito ir kalbininkų požiūris į regioninį kalbos variantiškumą. Visame pasaulyje (ne tik Lietuvoje) tarmėms pradėta taikyti kalbos gyvybingumo (ne kalbos mirties) ideologija.

Nuo XXI a. pr. Lietuvoje siekiama pritaikyti naują, daugiamatės dialektologijos modelį, į kurį nesunkiai gali būti integruojama ir tradicinės (vienamatės) dialektologijos kryptis.

Daugiamatė tarmėtyros kryptis yra šiuolaikiška ir perspektyvi: ji pamažu įsigali ne tik JAV, Japonijoje, bet ir daugelyje Europos šalių dėl platesnio taikomojo pobūdžio ir kuria ne tik sociokultūrinę, bet ir praktinę ekonominę vertę.

4.1. Daugianario sociogeolingvistinio modelio kūrimas, plėtojimas ir taikymas regioninio kalbos variantiškumo tyrimams: tarmių ir regioninių lietuvių kalbos variantų inventorizacija, deskripcija ir interpretacija.

Vykdamas 3.1.1 papunktyje nurodytą uždavinį vadovaujamas kalbos kaitos ideologija. Plėtojama teorinės tarmėtyros paradigma, kuri integruoja kritinę ir analitinę kalbos variantiškumo, kaitos ir raidos sampratą.

Daugianaris tarmėtyros modelis yra tinkamas prognostiniams regioniniams tyrimams, nes pagal jį: kaip ir anksčiau, tiriamos kalbinės šnektų ypatybės; analizuojama kalbinė aplinka (atliekama kalbinio kraštovaizdžio analizė, sociokultūrinių tinklų tyrimai ir pan.); atliekamas apibendrintas vietinės kalbos (ir kalbų) vertinimas gyventojų požiūriu (perceptyvinės dialektologijos metodais). Tai sudaro galimybę pateikti dabartinį (*čia* ir *dabar*) visuminį (ar sisteminių) XXI a. pradžios tiriamojo kalbos varianto (tradicinės šnektos, geolekto ar regioninio dialekto) vaizdą, prognozuoti ateities perspektyvą. Būtent į tokius tyrimus orientuojasi orientuojasi šiuolaikiniai dialektologai ir geolingvistai.

Nurodytas 3.1.2 papunktyje uždavinys numato tradicinių tarmėtyrinių metodų (pvz., izoglosių, aprašomojo, fonologinės analizės ir kt.) ir inovatyvių tarpdalykinių technikų (pvz., dialektometrijos metodų bloko, daugiadimencinės tarmėtyrinės kartografijos metodo ir kt.) taikymą. Tradicinei (ar aprašomajai) dialektologijai dialektometrijos metodai netaikomi. Šis uždavinys apima struktūrines ir tipologines tarmėtyrinių darbų prieigas: nuosekliai tvirtinama pri(si)taikymo (akomodacijos) teorijos prieiga, atliekama variantų vertikaliosios ir horizontaliosios konvergencijos (resp. divergencijos) analizė, į kurią įtraukiami ir kalbiniai matmenys (pvz., kai kurių bruožų niveliacija dėl imanentiškumo), ir ekstralingvistiniai veiksniai (pvz., dėl vietovės kultūrinio kapitalo plintančio varianto).

Pabrėžtina konceptuali šio uždavinio veiklų jungtis su pirmojo uždavinio veiklomis – čia nuo empirikos einama prie regioninio variantiškumo konceptualizavimo; induktyviai (grindžiant tiek realiojo laiko, tiek stebimojo laiko matmenų empirikos inventorizacija) gryninama tarmėtyros terminologija (plg. regiolektas, geolektas), kuriama kalbos variantiškumo nomenklatūra: atitinkanti XXI a. vertikalųjų ir horizontalųjų lietuvių kalbos kontinuumą, apimanti ir preskriptyvius kalbos darinius (standartinė, bendrinė kalba...), ir stichiškus, t.y. natūralios kaitos ir raidos, rezultatus – naujuosius regioninius variantus.

Realizuojant 3.1.3 papunktyje nurodytą uždavinį tarmėtyriniuose tyrimuose tvirtinama sociokognityvioji instrumentuotė, plg. socialiniai (ir sociokultūriniai) tinklai, mentaliniai žemėlapiai, taip pat įtraukiama pri(si)taikymo (akomodacijos) teorija, šiuo atveju aktualinant ne tik varianto pri(si)taikymą prie varianto, bet ir vartotojo kalbinę elgseną komunikacijos metu.

Diferencijuojant akomodaciją vartotojo, bendruomenės ir varianto lygmeniu, tyrimuose siekiama tvirtinti diagnostinės tarmėtyros paradigmą. Taip savo ruožtu kuriamas pamatas ir kritiniam lietuvių kalbos planavimo diskursui plėtoti.

Realizuojant 3.1.4 papunktyje nurodytą uždavinį, taikomi kodų kaitos, domenų, interferencijos teorijos metodologiniai instrumentai. Sistemiskai atliekama diachroninė kalbos faktų ir reiškinių inventorizacija.

4.2. Regioninio kalbinio (tarminio) Lietuvos paveldo išsaugojimas, tyrimas ir sklaida.

Siekama toliau tęsti senųjų ir naujųjų tarminių garso įrašų tvarkymo ir skaitmeninimo darbus

(šiuo metu Tarmių archyvo garsinių įrašų apimtis yra per 7 tūkst. val.). Siekiant juos išsaugoti ateities kartoms, bus pradėti restauruoti seniausi ir prasčiausios kokybės garso įrašai.

Ieškant papildomų finansavimo šaltinių, Lietuvių kalbos instituto Tarmių archyve sudarytas XXI a. pradžios tarmynas sistemingai bus pildomas naujais skaitmeniniais regioninių kalbos variantų ištekliais. Šiuo tikslu, remiantis dinamiškosios dialektologijos nuostatomis ir metodologijomis, bus parengta nauja regioninių kalbos variantų tyrimo (medžiagos rinkimo ir analizės) metodika.

XXI a. pr. Tarmių archyvo medžiaga pasidarė prieinamesnė visuomenei. Vykdam antrąjį uždavinį, orientuojamasi į dinamiškosios ir tradicinės dialektologijos rezultatų sklaidą naujaisiais (internetinės prieigos) ir tradiciniais (publikuotų leidinių – tarmių tekstų serijos ir žodynai) būdais.

Bus plečiamos internetinės prieigos – Lietuvių kalbos instituto Tarmių archyvo bazės toliau bus siejamos su Informacine lietuvių kalbos išteklių sistema. Mokslo sklaidos ir informacijos tikslais bus įkurta keliakalbė internetinė svetainė, skirta 2018 m. SIDG kongresui, kurio vienas rengėjų – Lietuvių kalbos institutas. Tuo būdu lietuvių tarmėtyra įgis naujų tarptautiškumo galimybių.

Plečiamos ir tradicinės sklaidos galimybės. Nykstančios ar jau sunykusios tradicinės lietuvių tarmės toliau bus reprezentuojamos mokslinių publikacijų rinkiniu (tarminių žodynu, tarminiais tekstais su kompaktine plokšte ir monografija). Taip ankstesniais metais buvo įamžintos jau sunykusios Zietelos ir Lazūnų šnektos (dab. Baltarusijoje). Šį penkmetį koncentruojamasi ties smarkiai nykstančiomis Gervėčių (Baltarusija) ir Lenkijos lietuvių Punsko-Seinų šnektomis.

Toliau bus tęsiamas svarbiausias lietuvių šnektas ir tarpukario dialektologijos tradicijas reprezentuojančio „Tarmių tekstyno“ leidinių rengimas. Per šios programos vykdymo metus numatoma baigti ir „Lietuvių kalbos tarmės mokyklai“ knygų su kompaktinėmis plokštelėmis seriją.

5. Tyrimų etapai ir jų charakteristika; detalus įgyvendinimo planas, kuriame numatomas skirtų lėšų preliminarus paskirstymas uždaviniams vykdyti:

2017 metais (7 n.et. + 3,5 n. et.)

Pagal I uždavinį:

Paskelbti monografiją – D. Mikulėnienė. Lietuvių tarmėtyra: genezė, raida ir paradigminiai lūžiai (10 a. l.)

Parengti monografiją – A. Leskauskaitė. Pietų aukštaičių daiktavardžio kategorijos (10 a. l.)

Parengti kolektyvinę monografiją *BKA Fauna* (su Latvijos kolegomis) (aut.: R. Bakšienė, L. Geržotaitė, D. Kardelytė-Grinevičienė, A. Leskauskaitė, V. Meiliūnaitė, D. Mikulėnienė, 30 a. l.).

Parengti straipsnių rinkinį preliminariniu pavadinimu Dialektologijos ir kalbos istorijos problemos 5 (15 aut. l.; ats. red. V. Meiliūnaitė).

Parengti 6 straipsnius periodiniams ar tęstiniams mokslo leidiniams (pagal individualius metinius planus).

Pagal II uždavinį:

Ieškant projekcinio finansavimo, organizuoti 5 ekspedicijas rinkti duomenų. Ekspedicijose surinkta medžiaga Tarmių archyve bus skaitmeninama ir analizuojama šios programos lėšomis.

Užmegzti glaudesnius ryšius su vietos bendruomenėmis, ypač mokyklomis ir kraštotyros muziejais, bibliotekomis, juos instruktuoti ir įtraukti į lietuvių kalbos vartosenos stebėsenos ir tyrimo duomenų sklaidos procesą, duomenų rinkimo darbus (pasirinktinai pagal poreikį).

Parengti 4 straipsnius periodiniams ar tęstiniams mokslo leidiniams.

Parengti tarmės žodyną – A. Leskauskaitė, V. Ragaišienė. Pietinių pietų aukštaičių šnektų žodynas².

Organizuoti tarptautinę mokslinę konferenciją (ar seminarą) aktualiems kalbotyros klausimams (kartu su kitais LKI ar aukštųjų mokyklų padaliniais).

Sukurti internetinę svetainę keliomis kalbomis, skirtą geolingvistikai ir SIDG (D. Mikulėnienė, V. Meiliūnaitė, A. Čepaitienė, S. Vyniautaitė).

Iš projekcinio finansavimo baigti rengti knygų seriją Tarmės mokyklai (pagal atskirą planą

planuojamos 5 mokomosios knygos su kompaktinėmis plokštelėmis, ats. A. Leskauskaitė).
2018 metais (7 n.et. + 3,5 n. et.)

Pagal I uždavinį:

Parengti monografiją – J. Jaroslavienė. Monografija apie rytinius kauniškius (iš viso 8 aut. l.)

Parengti kolektyvinę studiją apie lietuvių tarmių gyvybingumą – V. Meiliūnaitė, D. Mikulėnienė, A. Čepaitienė (6 aut. l.)

Parengti 6 straipsnius periodiniams ar tęstiniams mokslo leidiniams (žr. individualius metinius planus).

Pagal II uždavinį:

Ieškant projekcinio finansavimo, organizuoti 5 ekspedicijas rinkti duomenų. Ekspedicijose surinkta medžiaga Tarmių archyve bus skaitmeninama ir analizuojama šios programos lėšomis.

Užmegzti glaudesnius ryšius su vietos bendruomenėmis, ypač mokyklomis ir kraštotyros muziejais, bibliotekomis, juos instrukuoti ir įtraukti į lietuvių kalbos vartosenos stebėsenos ir tyrimo duomenų sklaidos procesą, duomenų rinkimo darbus (pasirinktinai pagal poreikį).

Parengti tarmių tekstų rinkinį – D. Kardelytė-Grinevičienė ir kt. *Gervėčių lietuvių šnektos tekstai* (6 aut. l., su kompaktine plokštele).

Parengti 4 straipsnius periodiniams ar tęstiniams mokslo leidiniams (žr. individualius metinius planus).

Organizuoti tarptautinį SIDG kongresą (ats. visi Geolingvistikos centro darbuotojai).

Parengti informacinių ir mokslinės sklaidos leidinių Lietuvos valstybės 100-mečiui ir SIDG kongresui (ats. V. Meiliūnaitė; pagal atskirą planą).

2019 metais (7 n.et. + 3,5 n. et.)

Pagal I uždavinį:

Parengti monografiją – R. Bakšienė. *Vakarų aukštaičių kauniškių arealo diferenciacija ir tarminiai požymiai*.

Parengti kolektyvinį straipsnių rinkinį iš SIDG kongreso medžiagos (ats. V. Meiliūnaitė).

Parengti 6 straipsnius periodiniams ar tęstiniams mokslo leidiniams (žr. individualius metinius planus).

Pagal II uždavinį:

Ieškant projekcinio finansavimo, organizuoti 5 ekspedicijas rinkti duomenų. Ekspedicijose surinkta medžiaga Tarmių archyve bus skaitmeninama ir analizuojama šios programos lėšomis.

Užmegzti glaudesnius ryšius su vietos bendruomenėmis, ypač mokyklomis ir kraštotyros muziejais, bibliotekomis, juos instrukuoti ir įtraukti į lietuvių kalbos vartosenos stebėsenos ir tyrimo duomenų sklaidos procesą, duomenų rinkimo darbus (pasirinktinai pagal poreikį).

Tęsti internetinės sklaidos darbus (A. Čepaitienė, S. Vyniautaitė ir kt.)

Parengti 4 straipsnius periodiniams ar tęstiniams mokslo leidiniams (žr. individualius metinius planus).

Parengti tarmės tekstus – A. Leskauskaitė, V. Ragaišienė ir kt. *Lenkijos lietuvių šnektų tekstai* (6 aut. l.; su kompaktine plokštele).

Organizuoti tarptautinę mokslinę konferenciją (ar seminarą) aktualiems kalbotyros klausimams (kartu su kitais LKI ar aukštųjų mokyklų padaliniais).

2020 metais (7 n.et. + 3,5 n. et.)

Pagal I uždavinį:

D. Mikulėnienė ir kt. Kolektyvinė monografija apie naujuosius tarminius darinius (pavadinimas tikslinamas; 20 aut. l.)

Parengti straipsnių rinkinį preliminarium pavadinimu *Dialektologijos problemos* 6 (ats. red. V. Meiliūnaitė).

6 straipsnius periodiniams ar tęstiniams mokslo leidiniams (žr. individualius metinius planus).

Pagal II uždavinį:

Ieškant projekcinio finansavimo, organizuoti 5 ekspedicijas rinkti duomenų. Ekspedicijose surinkta medžiaga Tarmių archyve bus skaitmeninama ir analizuojama šios programos lėšomis.

Užmegzti glaudesnius ryšius su vietos bendruomenėmis, ypač mokyklomis ir kraštotyros

muziejais, bibliotekomis, juos instrukuoti ir įtraukti į lietuvių kalbos vartosenos stebėsenos ir tyrimo duomenų sklaidos procesą, duomenų rinkimo darbus (pasirinktinai pagal poreikį). Parengti 4 straipsnius periodiniams ar tęstiniais mokslo leidiniams (žr. individualius metinius planus).

Parengti tarmės tekstus – R. Bakšienė. Vištyčio apylinkių tekstai (6 aut. l., su kompaktine plokštele).

Organizuoti tarptautinę mokslinę konferenciją (ar seminarą) aktualiems kalbotyros klausimams (kartu su kitais LKI ar aukštųjų mokyklų padaliniais).

2021 metais (7 n.et. + 3,5 n. et.)

Pagal I uždavinį:

Parengti kartu Latvijos universiteto Latvių kalbos instituto mokslininkais kolektyvinę monografiją (naują BKA tomą – Baltų kalbų atlasas. Leksika 3: Žmogus ir jo gyvenamoji aplinka; 30 aut. l. Autoriai dar nenumatyti).

Parengti 6 straipsnius periodiniams ar tęstiniais mokslo leidiniams (žr. individualius metinius planus).

Parengti monografiją – D. Kardelytė-Grinevičienė. Gervėčių lietuvių šnekta (8 aut. l.)

Pagal II uždavinį:

Ieškant projekcinio finansavimo, organizuoti 5 ekspedicijas rinkti duomenų. Ekspedicijose surinkta medžiaga Tarmių archyve bus skaitmeninama ir analizuojama šios programos lėšomis.

Užmegzti glaudesnius ryšius su vietos bendruomenėmis, ypač mokyklomis ir kraštotyros muziejais, bibliotekomis, juos instrukuoti ir įtraukti į lietuvių kalbos vartosenos stebėsenos ir tyrimo duomenų sklaidos procesą, duomenų rinkimo darbus (pasirinktinai pagal poreikį).

Parengti 4 straipsnius periodiniams ar tęstiniais mokslo leidiniams (žr. individualius metinius planus).

Parengti žodyną – A. Leskauskaitė, V. Ragaišienė ir kt. Lenkijos lietuvių šnektų žodynas.

Organizuoti tarptautinę mokslinę konferenciją (ar seminarą) aktualiems kalbotyros klausimams (kartu su kitais LKI ar aukštųjų mokyklų padaliniais).

6. Numatomi rezultatai:

6.1. Daugianario sociogeolingvistinio modelio kūrimas, plėtojimas ir taikymas regioninio kalbos variantiškumo tyrimams: tarmių ir regioninių lietuvių kalbos variantų inventorizacija, deskripcija ir interpretacija:

6.1.1. Parengtos 7 monografijos ir 1 studija.

6.1.2. Parengti 3 straipsnių rinkiniai.

6.1.3. Publikuota 30 straipsnių baziniuose Lietuvos ir užsienio leidiniuose (20 straipsnių Lietuvoje ir 10 – užsienyje).

6.1.4. Teikiami siūlymai lietuvių kalbos funkcionavimo reguliavimui vykdymui.

6.1.5. Plėtojami ryšiai su savivaldos, švietimo ir kultūros institucijomis.

6.2. Regioninio kalbinio (tarminio) Lietuvos paveldo išsaugojimas, tyrimas ir sklaida:

6.2.1. Organizuotos 5 mokslinės tarptautinės konferencijos (ar seminarai).

6.2.2. Vykdoma nuolatinė lietuvių kalbos stebėseną ir atliekami jos tyrimai: surengtos 25 ekspedicijos regioninio variantiškumo medžiagai rinkti.

6.2.3. Publikuoti 20 straipsnių Lietuvos ir užsienio leidiniuose (15 straipsnių Lietuvoje ir 5 – užsienyje).

6.2.4. Parengti 3 tarmių tekstų rinkiniai (su kompaktinėmis plokštelėmis).

6.2.5. Parengti 2 tarmių žodynai.

6.2.6. Parengta leidinių Lietuvos valstybės 100-mečiui ir SIDG kongresui (pagal atskirą planą).

6.2.7. Plėtojami ryšiai su savivaldos, švietimo ir kultūros institucijomis.

7. Rezultatų sklaidos priemonės :

7.1. Daugianario sociogeolingvistinio modelio kūrimas ir taikymas regioninio kalbos variantiškumo tyrimams: tarmių ir regioninių lietuvių kalbos variantų inventorizacija, deskripcija ir interpretacija:

7.1.1. Mokslinius straipsnius numatoma publikuoti baziniuose periodiniuose užsienio ir

Lietuvos moksliniuose žurnaluose, Instituto leidiniuose Acta Linguistica Lithuanica ir kituose.

7.1.2. Užmegzti ryšiai su žymiausiais Europos ir pasaulio geolingvistikos centrais, aktyviai dalyvaujama Tarptautinės geolingvistų ir dialektologų asociacijos (SIDG) veikloje.

7.1.3. Aktyvus dalyvavimas kitų organizuojamose tarptautinėse mokslinėse konferencijose ir seminaruose.

7.2. Regioninio kalbinio (tarminio) Lietuvos paveldo išsaugojimas, tyrimas ir sklaida:

7.2.1. Reguliarus Geolingvistikos centro bazių pildymas ir atspindėjimas internetiniuose puslapiuose.

7.2.2. Reguliarus Geolingvistikos centro internetinių puslapių ir svetainių (tarmes.lt; <http://tarmes.lki.lt/>; www.geolingvistika.lt) atnaujinimas.

7.3. Tarptautinio SIDG kongreso organizavimas Vilniuje 2018 metais.

8. Preliminarus programos lėšų paskirstymas (tūkst. EUR)

Eil. Nr.	Išlaidų pavadinimas	2017 metais	2018 metais	2019 metais	2020 metais	2021 metais	Visai programai (suma)
1.	Programai skirti norminiai etatai, lėšos	10,5 100,68	10,5 100,68	10,5 100,68	10,5 100,68	10,5 100,68	503,4
2.	Kitos lėšos planuojamos programai vykdyti (iš kitų, institutui skirtų valstybės biudžeto bazinio finansavimo lėšų)						
	Iš viso	100,68	100,68	100,68	100,68	100,68	503,4

9. Programos trukmė.

2017 - 2021 metai.

10. Programos vadovas

dr. (HP) Danguolė Mikulėnienė, Lietuvių kalbos instituto Geolingvistikos centro vadovė, vyriausioji mokslo darbuotoja, +370 699 14849, danguole.mikuleniene@lki.lt